

UDK: 231.51
Pregledni članak
Pripremljen u lipnju 2001.

STVARANJE

William H. Shea

SAŽETAK

Stvaranje

Stvaranje je temeljni događaj kojim počinje povijest svijeta i čovječanstva. Ono je također temelj povijesti spasenja ljudskog roda budući da su ljudi ubrzo nakon stvaranja pali u grijeh. Izvještaj o padu nalazimo u Postanku 3. Njemu u Postanku 1 i 2 prethodi izvještaj o stvaranju. Sasvim je prirodno da Biblija počinje s izvještajem o stvaranju. Međutim, i u drugim starozavjetnim tekstovima nalazimo važne izjave o stvaranju. U svakom proučavanju ove doktrine moramo uzeti u obzir i ove tekstove.

Osim Starog, i Novi zavjet iznosi doktrinu o stvaranju. U njemu je istaknuto više činjenica. Prva je da je Isus Krist bio aktivan u stvaranju. Druga je da je On Gospodin nad svim stvorenim. I na kraju se govori o novom stvaranju. U izjavama Novoga zavjeta o tom pitanju, kao na primjer u Otkrivenju, novo stvaranje povezano je sa starim. Slično je njemu, ali se u nečemu i razlikuje. Bit će naprednije i istančanije od prvog stvaranja. Sad možemo iz ove opće perspektive prijeći na razmatranje samih tekstova.

Ključne riječi: *Stvaranje; nebo; zemlja; postanak*

SADRŽAJ

I. Stvaranje u Starome zavjetu

A. Postanak 1

1. U početku
2. Nebesa i zemlja
3. Stvaranje svjetla prvog dana
4. Element vremena u danima stvaranja
5. Podjela svoda drugog dana
6. Podjela kopna i mora trećeg dana
7. Pojava nebeskih tijela četvrtog dana
8. Književni i povijesni odnosi između trećeg i četvrtog do šestog dana
9. Stvaranje ptica i riba petog dana
10. Stvaranje kopnenih životinja i ljudskih bića šestog dana
11. Poezija u Postanku 1
12. Slika Božja
13. Prehrana ljudi i životinja
14. Stvaranje subote sedmog dana

B. Postanak 2

1. Sličnost tema
2. Uporaba božanskih imena
3. Književni oblik
4. Zasađeni vrt
5. Četiri rijeke
6. Drugi opis Edena
7. Stvaranje žene

C. Mudrosne knjige: Job

D. Psalmi

1. Psalam 104
2. Psalam 19
3. Psalam 8

E. Proroci

1. Amos
2. Izajja
3. Jeremija

F. Ostale izjave o stvaranju u Starome zavjetu

G. Datum stvaranja

II. Stvaranje u Novome zavjetu

- A. Tjedan stvaranja kao određeno razdoblje u vremenu
- B. Otkrivenje i vjera u stvaranje
- C. Krist kao Stvoritelj
- D. Stvaranje u vijesti posljednjeg vremena
- E. Konačno ponovno stvaranje: nova Zemlja

III. Teologija i osobno iskustvo

- A. Mi smo Njegova stvorenja
- B. Obožavanje našeg Stvoritelja
- C. Upraviteljska služba
- D. Povijesni čin stvaranja
- E. Obožavanje Održavatelja
- F. Bog se otkriva u prirodi
- G. Odbacivanje evolucije
- H. Misija i vijest

IV. Povijesni pregled

- A. Stari Bliski istok
  - 1. Asirsko gledište: Enuma Eliš
  - 2. Starobabilonska verzija: Atrahazis
  - 3. Sumersko stvaranje
  - 4. Staroegipatski mitovi o stvaranju
  - 5. Grčka teologija o stvaranju
- B. Židovska literatura između dvaju zavjeta
- C. Židovski izvori iz prvog stoljeća
- D. Prva Crkva: Origen i Augustin
- E. Srednjovjekovno razdoblje: Toma Akvinski kao primjer
- F. Reformacija: Martin Luther kao primjer
- G. Doba racionalizma
  - 1. Književna kritika Knjige Postanka i izvještaja o stvaranju
  - 2. Znanstvena kritika Knjige Postanka i izvještaja o stvaranju
- H. Doprinos adventista sedmoga dana

V. Adventističko razumijevanje stvaranja

VI. Literatura

I. Stvaranje u Starome zavjetu

A. Postanak 1

Prvu izjavu o stvaranju svijeta nalazimo u Postanku 1. Tu je opisano kako je Bog uspostavio svijet s njegovim stanovnicima, životinjskim i ljudskim. Budući da nitko od ljudi nije bio prisutan kada je to Bog učinio, ne preostaje nam drugo nego oslanjati se na otkrivenje u vezi s nastankom svijeta tijekom tjedna stvaranja. Bog je stvarao u nizu odvojenih i zasebnih postupaka. Izvještaj pokazuje da su ova djela obuhvaćala razdoblje od sedam dana. Svaki dan sastojao se od svijetlog i mračnog dijela, kako to otad postoji kod svih dana. Tako je Stvoritelj pri stvaranju postavio okvir, a onda nam otkrio kako se ono odvijalo. Ne samo da je u to vrijeme subota bila odvojena kao posebno vrijeme, već je ona označila i kraj Božjeg stvaranja. Tako je nastao originalni uzorak jedinice vremena koji poznajemo kao sedmodnevni tjedan.

1. U početku

Postanak 1,1 počinje zavisnim priložnim izrazom “u početku”. Postanak 1,1 dio je konteksta Postanka 1,2 i ostatka poglavlja. Svrha je ovog izraza kratak opis svijeta kakav je bio kad se Bog njime počeo posebno baviti. Neki su ovaj zavisni izraz preveli “kad je Bog počeo stvarati”. Premda tako izražen može biti slobodniji od izvornog hebrejskog, on prenosi misao da se ovdje radi o stvaranju koje slijedi, a ne o postojećem stanju. Tekst priznaje činjenicu da je inertna Zemlja prije tjedna stvaranja bila u vodenom stanju, ali ne nastoji odrediti koliko je to stanje moglo dugo trajati.

Glagol koji nalazimo u ovoj početnoj rečenici jest *bārā'*, ispravno preveden “stvorio je”. Ovaj glagol Biblija rabi samo kad opisuje Božje aktivnosti. Ljudska bića i Bog mogu načiniti predmete, stvari (*āšāh*). I Bog može nešto načiniti na taj način, ali samo On može stvoriti u smislu koji je naznačen riječju *bārā'*. Stoga samo Bog može stvoriti materiju koju je oblikovao poslije, prigodom stvaranja, dok je i Bog i ljudska bića mogu oblikovati na razne načine.

Subjekt glagola *bārā'* je Bog, ovdje nazvan općim imenom za Boga u hebrejskom, *'lōhim*. On je subjekt svih glagola koji izriču stvaranje, pravljenja i oblikovanja u Postanku 1. Jedini pravi Bog predstavljen je već u prvoj rečenici izvještaja o stvaranju; On djeluje sve vrijeme tijekom ovog izvještaja. Nijedan drugi bog ne raspravlja s Njime o onome što stvara, kao što je to u izvanbiblijskim politeističkim pričama o stvaranju. On je gospodar stvorenoga i sve stvorenje sluša Njegov glas dok nastaje u novom organiziranom obliku. Biblijski izvještaj o stvaranju je izričit: ovaj jedini suvereni Bog jedini je pravi Stvoritelj.

2. Nebesa i zemlja

Prvi cilj ovog stvaralačkog djelovanja što ga nalazimo u ovom tekstu jesu nebesa i zemlja. Neki smatraju da “nebo” ovdje znači svemir. Da bismo mogli procijeniti ovo tumačenje, moramo vidjeti kako se izraz “nebo i zemlja” rabi u preostalom dijelu ovog izvještaja. Ispitivanje ovih mjesta pokazuje da se riječ “nebo” ne odnosi na svemir, već na atmosfersko nebo koje okružuje Zemlju. To je ono “nebo” o kojem Bog govori kad je drugog dana tjedna stvaranja razdijelio svod. To je nebo u kojem su ptice letjele nakon stvaranja petog dana (Post 1,20). Stoga se uporaba izraza “nebo i zemlja” u Postanku 1 odnosi na ovu Zemlju, a ne na svemir ili zvjezdano nebo. Ovo ukazuje na geocentrično isticanje tjedna stvaranja.

Orijentirana na znanstvenu metodu, suvremena misao prilazi ovom izvještaju tako da zamišlja nekog promatrača Zemlje koji se nalazi izvan nje ili odozgo gleda na nju. No to nije kut gledanja iz kojega je napisan ovaj izvještaj. Djela stvaranja otkrivena su i zapisana kao da su se dogodila pred promatračem na Zemlji, a ne izvan njezinog sustava. Ovakav kut gledanja čini neke elemente izvještaja mnogo razumljivijima.

3. Stvaranje svjetla prvog dana

U Postanku 1,3 piše da je Bog prvog dana tjedna stvaranja riječju stvorio svjetlo koje prodire kroz vodenu tamu Zemlje. Ovdje se javlja pitanje vezano uz četvrti dan stvaranja. Tog je dana Bog rekao: “Neka budu svjetlila na svodu nebeskom.” Tekst pokazuje da su ova svjetlila bila veće svjetlo (Sunce), manje svjetlo (Mjesec) i zvijezde (Post 1,14-16). Budući da danas znamo da svjetlo

potječe samo iz ovih prirodnih izvora i izvora koje je čovjek načinio, teško je zamisliti kako je Bog prvog dana stvorio svjetlo bez pomoći ovih nebeskih tijela.

Na ovo pitanje postoje dva različita odgovora. Prvi je da su nebeska tijela zapravo postojala sve vrijeme zračeći svoje svjetlo, ali su na Zemlji bila sakrivena pogledu gustim oblacima koji su je pokrivali, vodenim svodom na nebu. Tek se četvrtog dana ovaj oblak, taj vodeni omotač, razišao, pa su ova nebeska tijela postala vidljivija. Ova teorija je moguća, ali zasad nema izravnog dokaza koji bi je podupro.

Drugo je objašnjenje da je svjetlo koje se pojavljuje u prva tri dana tjedna stvaranja dolazilo izravno od samog Boga. On je poslije ovu zadaću prepustio nebeskim tijelima koja se spominju četvrtog dana. U Otkrivenju 21,23 postoji biblijska paralela takvoj pojavi. Novom Jeruzalemu neće biti potrebno svjetlo ni Sunca ni Mjeseca, jer će sam Bog biti svjetlo. Tako je moglo biti i tijekom prva tri dana tjedna stvaranja.

Ljudi su poslije počeli štovati ova nebeska tijela koja su im davala svjetlo. Možda je Bog stvaranjem svjetla bez udjela Sunca i Mjeseca želio izbjeći mogućnost da postanu predmetima obožavanja, što se poslije i dogodilo. Naše štovanje pripada Onome tko je stvorio prirodu; ono ne pripada samoj prirodi.

4. Element vremena u danima stvaranja

Izvjestaj o svakome od prvih šest dana tjedna stvaranja završava određivanjem vremena. On ima standardni oblik i glasi: "Tako bude večer, pa jutro – dan prvi [drugi, treći, itd.]" Neki su tvrdili da ovdje nije riječ o danima s doslovna dvadeset četiri sata, već o dugim razdobljima tijekom kojih su Zemlja i elementi na njoj evoluirali u današnji oblik.

Jezik formule za određivanje vremena isključuje ovu mogućnost. Svaka izjava sadrži četiri elementa. Prvi je glagol "biti", napisan dvaput. Zatim dolaze dijelovi dana povezani s mrakom i svjetlom, večer i jutro. Treće, dan ima broj. I na kraju, postoji riječ za sam "dan". U ovoj složenoj formuli rečeno je da su se pojavili elementi vremena, da su oni formirali dan i da je cijeli dan dobio broj. Kad s ovakvom formulacijom dana usporedimo druga mjesta u Starome zavjetu (vidi Post 33,13; Izl 12,18; Neh 5,18), onda nema sumnje da je pisac govorio o dvadesetčetirisatnom razdoblju svjetla i tame koji su činili jedan dan. Dodavanjem drugog elementa ovoj formuli, riječi "dan" pridaje se određenost koja zahtijeva ograničenu i određenu primjenu ovog izraza u vremenu.

5. Podjela svoda drugog dana

Vode nad svodom, ili Zemljin omotač, već su postojale drugog dana stvaranja. Tog dana Bog ih je razdvojio u vode nad svodom i vode pod svodom. Pritom tekst naglašava vode nad svodom, što se odnosi na Zemljinu atmosferu. Hebrejska riječ (r. 8) ispravno je prevedena imenicom "nebo". To je dio prostora iznad Zemlje u kojem se sakuplja voda u oblacima.

6. Podjela kopna i mora trećeg dana

Prvotno stanje Zemlje opisano je u Postanku 1,1; tu je ona pokrivena vodom. Prva dva dana stvaranja nisu promijenila situaciju. Zemlja je i nadalje zadržala takvo stanje jer je oko sedamdeset posto njezine površine još uvijek pokriveno vodom, morima.

Ova su mora trećeg dana ustupila mjesto kopnu. Nije nam poznato je li Bog stvorio velike oceanske bazene ili je naborao planine. Znamo samo da se u to vrijeme pojavilo kopno, što je omogućilo da Zemlja bude nastanjena biljkama, životinjama i ljudskim bićima. Biljke koje su se pojavile bile su podijeljene u tri glavne skupine: "zelenilo, travu sjemenitu i stabla plodonosna koja, svako prema svojoj vrsti, na zemlji donose plod što u sebi nosi sjeme" (r. 11). Ovdje je naglašena trajnost, jer je spomenuto sjeme bilo namijenjeno održavanju bilja, "svako prema svojoj vrsti".

Izraz, "svako prema svojoj vrsti" (r. 11) zaslužuje pozornost jer je omogućio posebno razumijevanje prirode u devetnaestom stoljeću, poznato kao nepromjenjivost vrsta. Prema tom tumačenju vrste koje postoje na Zemlji nepromjenjive su i ograničene na izvorne vrste koje je Bog stvorio tijekom tjedna stvaranja. Smatralo se da su sve poznate vrste izravni potomci tih izvornih vrsta. Isto mišljenje vladalo je i u odnosu na vrste životinja koje su ušle u Noinu korablju.

Ova je teorija bila zasnovana na pogrešnoj lingvističkoj pretpostavci. Nastala je na prijevodu riječi *l'mînēhû*, za koju se mislilo da se odnosi na vrste kakve danas poznajemo. Budući da je napredak u genetici u prošlom stoljeću pokazao da postoje potomci s modifikacijama, gledano s biološke strane, ovo je staro tumačenje svakako pogrešno.

Temeljitije istraživanje ove riječi u biblijskom tekstu pokazuje da je ova teorija pogrešna i s biblijskog gledišta. U Postanku 1 ova je riječ rabljena za biljke (r. 12), ptice i ribe (r. 21) i kopnene životinje u njihovim trima kategorijama (rr. 24.25). To znači da je ova riječ uporabljena za višu razinu klasifikacije ili podjelu biljnog i životinjskog carstva. Međutim, u Levitskom zakoniku 11 ista je riječ uporabljena za mnogo uže podjele u životinjskom svijetu. U ulomku u kojem se spominju ribe (rr. 14-19) spomenuta je četiri puta, tripud u ulomku o kukcima (r. 22) i jednom u ulomku o životinjama koje gmižu po zemlji (r. 29). U svakom pojedinom slučaju ona se primjenjuje na pojedine životinje koje bi suvremeni zoolog vjerojatno svrstao u vrstu. Istu razliku nalazimo u paralelnom ulomku u Ponovljenom zakonu 14.

Tako je riječ prevedena izrazom "svako prema svojoj vrsti" u Postanku 1 uporabljena za velike podjele biljnog i životinjskog svijeta, da bi u Levitskom zakoniku 1 i Ponovljenom zakonu 14 bila uporabljena za uže podjele. Ona se ni u jednom slučaju ne može odnositi na vrste. Raščlamba riječi *l'mînēhû* pomaže pojašnjenju. Predmetak *l'* je prijedlog u značenju "za", "po", "prema". Srednji dio imenice *mîn* znači "razred" ili "vrsta". Dometak je posvojna zamjenica pa pokazuje kome nešto pripada. Prijevod "svako prema svojoj vrsti" ispravno se može razumjeti kao idiomatski izraz koji se odnosi na "različite vrste" biljaka i životinja. Drugo je tumačenje da je srednji dio riječi prijedlog *mîn* "od"; u tom bi slučaju ovaj izraz značio "prema onome od čega dolazi". U svakom slučaju ovaj izraz se može rabiti na ovaj ili onaj način i odnosi se na bilo koju vrstu biljaka ili životinja, bez obzira koliko je ona usko ili široko definirana kao skupina. Dok spominjanje bilja koje nosi sjeme "svako prema svojoj vrsti" (Post 1,12) izgleda kao da se odnosi na genetske veze, *l'mînēhû* jednostavno ukazuje na "različite vrste", na raznolikost. Zbog toga koncept o nepromjenjivosti vrsta iz devetnaestog stoljeća nema biblijske, lingvističke ni biološke osnove.

7. Pojava nebeskih tijela četvrtog dana

U izvještaju o četvrtom danu, Sunce i Mjesec nazvani su većim i manjim svjetlom. Razlog što nisu uporabljena stvarna imena ovih nebeskih tijela mogao bi biti u tome da su ljudi u vrijeme kad je Mojsije pisao ovaj izvještaj, Sunce i Mjesec (i zvijezde) smatrali božanstvima pa su im se zbog

toga klanjali. Da bi se izbjeglo svako priznavanje ovakvog mišljenja, u Postanku 1,16-18 uopće nisu spomenuti imenom. Jednostavno su bili nebeska tijela koja su se pojavila na Stvoriteljev poziv. Ona nisu bila neovisna o Njemu. On ih je načinio i služila su svrsi koju je On odredio, posebno označavanju vremena i godišnjih doba za ljudska bića.

8. Književni i povijesni odnosi između trećeg i četvrtog do šestog dana

Postoji tematski odnos između prva tri dana tjedna stvaranja i tri dana koji su slijedili. Predmet prvog dana, svjetlo, ponovno se javlja četvrtog dana. Predmet drugog dana, podjela svoda, ponovno se javlja petog dana. Ptice i ribe popunjavaju oba prostora vezana uz svod. Predmet trećeg dana, kopno s biljkama, povezan je sa stvaranjem šestog dana: životinje i ljudi popunjavaju prostor na kopnu i hrane se biljem. Tako je prvi dan izravno povezan s četvrtim, drugi s petim i treći sa šestim.

Ove su veze u prirodi doslovne, ali isto tako točno prikazuju Božje stvaralačko djelovanje. Bog je stvarao ovim redom i načinom. S obzirom na Njegovu svemoćnost, mogao je sve stvoriti u jedan dan ili čak jednu sekundu, ali nije. Umjesto toga odlučio se na stvaralačke korake, otkrivajući ih jedan po jedan. Mi smo ove događaje upoznali preko biblijskog otkrivenja. U stvaranje su bila uključena i druga bića. Anđeli su bez sumnje promatrali svaki čin stvaranja, a Job 38,7 nagovijesta da su i drugi svjetovi promatrali ovo novo stvaranje.

Tako je redosljed stvaralačkih aktivnosti tih dana stvaranja pokazao ljubav, brigu i organizaciju Boga kojemu služimo. On je stvorio svijet određenim redosljedom i zatim ga popunio. Na kraju prva tri dana stvaranja svijet je bio predivan, ali prazan, bez riba, ptica ili kopnenih životinja. Na kraju sljedeća tri dana bio je prelijep i pun mnoštva živih stvorenja. Doista je lijepo što ga je Bog na ovaj način popunio. Prostor je dobio svoje stanovnike; obećanje je postiglo ispunjenje.

9. Stvaranje ptica i riba petog dana

Gornji prostor svoda, nebo, nastavale su ptice. One su, naravno, čudesno prilagođene svojoj sredini. Stvaranje svih morskih organizama koji su ovdje spomenuti obuhvaća čak i velike *tanninim*, vjerojatno kitove. Ova su stvorenja bila proizvod Stvoriteljevog trenutačnog stvaranja. Prema teoriji o evoluciji, životinjama takve veličine trebala su duga razdoblja za razvitak.

10. Stvaranje kopnenih životinja i ljudskih bića šestog dana

Prva trećina ovog dijela izvještaja govori o stvaranju kopnenih životinja (Post 1,24.25). Zatim slijedi izvještaj o stvaranju ljudskih bića, muškog i ženskog, detaljniji od bilo kojeg izvještaja o nekom drugom elementu tjedna stvaranja. I na kraju, Postanak 1,29.30 govori o prehrani koju je Bog odredio za kopnene životinje i ljude.

U retku 24 riječ "vrsta" (ovdje *k'mînāh*) uporabljena je u općenitom smislu na sve vrste kopnenih životinja. U retku 25 ona se odnosi na tri konkretne skupine: zvijeri, stoku i gmizavce. Svrha je izvještaja ukazati na raznolikost životinja.

11. Poezija u Postanku 1

Skladan ritam izvještaja u Postanku 1 nametnuo je pitanje nema li u njemu poezije. Jedan od razloga što ovi redci ponekad izgledaju kao poezija jest paralelizam misli, inače karakterističan za hebrejsku poeziju. No u Postanku 1 nema pjesničkog metra, pa bi ga se točnije moglo opisati

kao pjesnička proza. Jedan izuzetak nalazimo u retku 27. Zapaža se paralelizam, čak i metar, u hebrejskom kao i u hrvatskom jeziku:

“Na svoju sliku stvori Bog čovjeka,
na sliku Božju on ga stvori,
muško i žensko stvori ih.”

U sva tri stiha javlja se glagol “stvori”. Božje ime javlja se dvaput, a u posljednjem stihu se podrazumijeva. Riječ za sliku uporabljena je dvaput i podrazumijeva se u posljednjem stihu. Na hebrejskom tekst je u stihovima vrlo izjednačen, sa sličnim brojem riječi i slogova u svakom stihu. Zato ovaj mali ulomak izvještaja o stvaranju doista možemo smatrati poezijom. On je proširen u dodatnom izvještaju o stvaranju u Postanku 2.

Glagol na početku Postanka 1,26, gdje se prvi put razmatra stvaranje ljudskih bića, u prvom je licu množine: “*Načinimo* čovjeka na *svoju* sliku.” Ovo se nalazi u proznom dijelu izvještaja, a ne u poetskom ulomku. Stoga nemamo pravo iz izvještaja odbaciti ovu množinu smatrajući je samo literarnim sredstvom izražavanja. Ona ima gramatičko značenje i zato je teološki i povijesno značajna. Muški i ženski oblik ljudskoga roda prikazuju Božju sliku pri stvaranju. Budući da su izvorno stvoreni, oni oslikavaju svojeg Stvoritelja. Ovdje je riječ o jednakosti, kasnije oštećenju i izopačenju padom u grijeh. (Vidi BP v. 9. 2001 - Čovjek, I. C.)

12. Slika Božja

Izraz “na sliku Božju” izazivao je ozbiljne komentare teologa tijekom cijele kršćanske ere (vidi BP v. 9. 2001 - Čovjek, I. B; BP v. 9. 2001 - Grijeh, I). U njihovim je spisima naglašavana razumska snaga i sloboda izbora koje je čovjek dobio stvaranjem. U skolastičkoj teologiji ona uključuje i stanje moralne pravednosti prije pada u grijeh. Od reformacije protestantski su teolozi bili skloniji naglašavanju ove posljednje karakteristike. Drugi dio ovih rasprava bavio se pitanjem do koje su mjere pad i grijeh izbrisali ili iskrivili ovo prvotno stanje. Također su pravili razliku između izvornog stanja u kojem su bili Adam i Eva i stanja u koje se obnovljeni kršćani uzdižu u duhovnom životu s Bogom. Općenito gledano, ovo posljednje smatrano je potpuno različitim od prvotnog stanja čovjeka u vrijeme stvaranja.

Riječ za “sliku” u Postanku 1,27 je *selem*, veoma poznata u hebrejskom i njemu srodnim starim jezicima. Njome su prvenstveno opisivani likovi bogova koji su bili stavljani u hramove. Smatralo se da oni prikazuju izgled i funkciju tih bogova. Biblija je jedinstvena u uporabi ove riječi: u stara vremena bogovi su pravljani po uzoru na ljudska bića, dok su u Bibliji ljudska bića načinjena na sliku Božju.

Suvremeni ljudi odbacili su fizički aspekt ovog izraza. Stari Hebreji nisu. Njihovo razumijevanje svijeta i onoga što je dobro u vezi s njim mnogo je stvarnije od našega. Ovo se vidi iz izvještaja o stvaranju, u kojem nakon svakog dana stvaranja Bog rezultat svojeg stvaralačkog djelovanja proglašava “dobrim”, a kad je sve dovršeno, “vrlo dobrim”. Ovakvo gledanje na materijalni svijet i njegove stanovnike bilo je karakteristično za Hebreje.

Da slika Božja, na koju su muškarac i žena bili stvoreni, obuhvaća i fizički izgled, proizlazi iz dijela značenja originalne riječi koja je ovdje uporabljena. Slika se odnosila također i na snagu razuma kojom je čovjek mogao slijediti Božje misli. U svojem iskonskom stanju Adam i Eva su bili čisti i bezgrešni. U tom su smislu bili moralno slični Bogu, premda su taj položaj svojim prije-

stupom ubrzo izgubili. Sličnost Bogu protezala se i na područje osjećaja. Bog je osjećajno biće. O tome nalazimo obilje dokaza u Svetome pismu. On voli svoja stvorenja, nije hladan, bezosjećajan i udaljen Bog kakvim Ga prikazuju deisti; prisutan je i aktivan u dodiru sa svojim stvorenjima. Biblijski izvještaj o padu u grijeh priča je o Bogu koji traži svoja pala stvorenja. On u Starome kao i u Novome zavjetu iskazuje ljubav prema tim stvorenjima. Stoga je prirodno što i stvorenja načinjena na Njegovu sliku ove crte trebaju pokazivati u svojem karakteru.

Filozofi, koji su isticali razumsku stranu Božje slike u ljudskim bićima, istaknuli su ispravnu poantu. Možemo se složiti da pojam Božje slike također obuhvaća i slobodu izbora kojom je Bog obdario Adama i Evu u Edenskom vrtu. Međutim, ovim sposobnostima treba dodati i fizičku stranu te slike. Premda danas ne možemo razumjeti kako je ova strana slike bila izražena, ona bi još uvijek trebala biti prisutna u nekim crtama. S obzirom na holistički pristup ljudskim bićima u Starome zavjetu, treba istaknuti i emocionalni život koji prati fizički izgled. Stoga biti stvoren na Božju sliku na kraju znači da su ljudska bića Njemu slična u smislu svojih razumskih snaga, svoje slobode izbora, svoje prvotne moralne čistoće (oštećene nakon pada u grijeh), svojeg tjelesnog izgleda i emocionalnog života. Stvoren na sliku Božju znači biti veoma sličan Stvoritelju.

13. Prehrana ljudi i životinja

Ovdje nalazimo vezu između trećeg i šestog dana stvaranja. Trećeg dana Bog je stvorio zelenilo, bilje i drveće. Oni su već postojali kad su šestog dana stvoreni Adam i Eva i kopnene životinje. Prvo što je svim ovim stvorenjima bilo potrebno bila je hrana za njihovo održavanje. Nju je njihov Stvoritelj već osigurao i prije nego što su bila stvorena.

Prvotna prehrana koja je bila određena Adamu i Evi tijekom tjedna stvaranja obuhvaćala je "sve bilje što se sjemeni, po svoj zemlji, i sva stabla plodonosna što u sebi nose svoje sjeme" (Post 1,29). Nisu samo Adam i Eva u svojem izvorno stvorenom stanju bili vegetarijanci, nego i životinje. To ne ostavlja mogućnost da su prije pada u grijeh postojali grabežljivci.

Mudrost ove izvorne prehrane potvrđena je u novije vrijeme. Znanstvene studije provedene na velikom uzorku ljudi pokazale su da adventisti vegetarijanci u Sjedinjenim Američkim Državama žive u prosjeku sedam godina duže od glavnine stanovništva koje nije vegetarijansko. U nastavku ovog istraživanja ovaj se prosjek još povećao. Tako je suvremena znanost obilno potvrdila mudrost Stvoritelja kad je ljudima odredio prvotnu prehranu. Nema sumnje da Bog zna što je najbolja hrana za Njegova stvorenja.

14. Stvaranje subote sedmog dana

Podjela na Postanak 1,31 i 2,1-4 – kao i sve druge podjele na poglavlja u Bibliji – načinjena je niz stoljeća nakon pisanja prvih spisa ove knjige. Izvještaj o sedmom danu pripada u izvještaj o ostalih šest dana. To se vidi po tome što se ovaj dan označava kao "sedmi" triput u ovom ulomku. Ovdje ne nalazimo ime "subota"; ali se glagol *šābat* javlja u izvornom značenju korijena "prestati". Tako je Bog tog dana "prestao" s radom. Lako je vidjeti kako je ovaj dan dobio ime. Subota je od svih dana bila prva u koji je Bog prestao raditi, a onda, kao odraz te činjenice, dan kad su i ljudska bića prestala raditi. Tog je dana Bog počivao; prestao je sa svim svojim stvaralačkim aktivnostima. Nije Mu bio potreban fizički počinak, jer je svemoguć, ali božanski počinak je primjer svima nama. Taj božanski počinak dan je ljudskim bićima.

Druga božanska aktivnost u Postanku 2,1-4 bila je kad je Bog blagoslovio upravo taj dan. Bog je već blagoslovio ptice i ribe koje je stvorio petog dana, kao i Adama i Evu koje je stvorio šestog dana (Post 1,28). Time je božanski blagoslov izgovoren nad onim što je stvorio, ali ne i nad danom. U ovom je slučaju božanski blagoslov izgovoren nad jedinicom vremena, a ne nad onim što je stvoreno toga dana.

Bog je sedmi dan blagoslovio s posebnom namjerom. Blagoslovi životinja i ljudskih bića bili su vezani uz biološku reprodukciju. S druge strane, blagoslov subote trebao ih je učiniti duhovno plodnima. Životinje nisu mogle razumjeti blagoslov izrečen nad ovim danom, ali Adam i Eva jesu. Prvi je bračni par od samog Stvoritelja saznao za poseban blagoslov koji je Bog izrekao nad sedmim danom.

Drugi blagoslov što ga je Bog izrekao Adamu i Evi u Postanku 1,28 bio je vladanje životinjskim svijetom. I subota ukazuje na vladavinu, ali ne vladavinu Adama i Eve nad onim što je stvoreno. Umjesto toga subota je izraz Božje vladavine nad svime što je stvorio. Zato subota nije samo uspomena na stvaranje; ona je isto tako dan kojim čovjek priznaje Božju vladavinu nad onim što je stvorio. Ova odgovornost detaljnije je opisana u četvrtoj zapovijedi prema kojoj su i životinje unutar vrata svetkovatelja subote trebale počivati. One nisu mogle priznati i svetkovati subotu u duhovnom smislu, ali su još uvijek mogle imati koristi od fizičkog odmora tog dana.

Bog je počinnuo u sedmi dan. Zatim ga je blagoslovio. Na kraju ga je posvetio, odnosno odvojio za svetu upotrebu. Ovdje je glagol *qādaš*, “biti svet”, uporabljen u uzročnom obliku pa znači da je Bog subotu proglasio ili učinio svetom. Na sličan način Bog je učinio svetim Šator sastanka što su ga napravili Izraelci (Lev 21,23); tako je on postao poznat kao “svetinja” (*qōdeš* ili *miqdāš* iz istog korijena). U Izlasku 40,9 Šator je posvećen i postaje svet; oba izraza, “posvetiti” i “postati svet”, potječu od korijena *qōdeš*, “posvetiti”, “odvojiti”. Kao što je Svetište bilo posvećeno ili postalo svetinjom, tako je subota bila posvećena ili postala sveto vrijeme, odvojeno za uporabu Bogu i Njegovim ljudskim stvorenjima.

Posvećenje subote prigodom stvaranja važno je s obzirom na pitanje je li subota isključivo židovska ili pripada cijelom ljudskom rodu. Budući da je do spomenute aktivnosti došlo na kraju tjedna stvaranja, kad su na Zemlji stvoreni prvi pripadnici ljudskoga roda, očito je subota bila njima dana. Ona je odvojena i posvećena za njih kao predstavnike cijelog ljudskog roda. (Vidi Subota, I-IV.)

B. Postanak 2

Drugi izvještaj o stvaranju počinje u Postanku 2,5. Kritički znanstvenici obično smatraju da ovo poglavlje potječe iz drugog književnog izvora. Ovim gledištem pokazuju da nisu razumjeli narav odnosa između ova dva poglavlja koja su međusobno vezana po načelu paralelizma. U cijelom Starome zavjetu, a posebice u poeziji, paralelizam je osnovno književno sredstvo. Vrhunski primjer ove vrste ponavljanja nalazimo u Knjizi o Jobu u kojoj se argumenti iznose kao poezija. Jobovi prijatelji prolaze kroz tri glavna ciklusa argumenata, podijeljena na devet pododsjeaka. Bog na sve njih odgovara u svoja tri posljednja govora. Drevnom čitatelju paralelizam je pojačavao zanimanje za priču koja se približavala vrhuncu. Stoga u Postanku 2 možemo očekivati paralelne tvrdnje o stvaranju, čime se ističe važnost predmeta.

1. Sličnost tema

Jedan dokaz da je Postanak 2 paralela tvrdnjama u Postanku 1 jest sličnost tema. Oba izvještaja počinju stvaranjem neba i zemlje (Post 1,1; 2,4). Podjela oceana drugog dana ima paralelu u podjeli rijeka u 2,10. Stvaranje životinja šestog dana odražava se u spominjanju stvaranja životinja u 2,19. Hrana za čovjeka i životinje trećeg i šestog dana stvaranja u Postanku 1 pojavljuje se u Postanku 2,16 gdje uključuje hranu za Adama i Evu. Vlast nad životinjama povjerena čovjeku u 1,28, sada je prikazana u postupku davanja imena, spomenutom u 2,19. I na kraju, mnogo je detaljnije opisano stvaranje ljudskih bića, muškog i ženskog.

Međutim, paralelizam ne ponavlja ropski ono što je rečeno prije. Umjesto toga temu iznosi na nov način, uz dopune koje razrađuju ono što je već prije rečeno. Upravo to povezuje Postanak 2 s Postankom 1. U 1,27 o stvaranju ljudskih bića govori se u kratkoj pjesničkoj formi, koja se poslije razvija u prozi u Postanku 2. Postanak 2 proširuje ono što se prije dogodilo; ne nijeće ga niti mu se protiviti.

2. Uporaba božanskih imena

Samo u Postanku 1 nalazimo božansko ime Elohim. Božansko ime koje se rabi u Postanku 2,4-25 jest Jahve. Ova je razlika navela kritički raspoložene znanstvenike da zaključe kako ova dva poglavlja potječu iz različitih izvora. Ovakvo gledište prate teškoće. Prvo, nema proturječja između uporabe imena Elohim u prvom i Jahve u drugom poglavlju. U Postanku 2,4-25 Bog je nazvan Jahve Elohim; ovdje nije izostavljeno ime iz Postanka 1, već je dodano još jedno božansko ime. Tako je Elohim sada prikazan u više pojedinosti, kao Jahve Elohim.

Razlika između ova dva imena znači razliku između generičkog i osobnog imena. Elohim, ili njegov češći oblik na Bliskom istoku El, rabila su sva semitska društva u području Plodnog polumjeseca. Stoga bi se ime Elohim moglo razumjeti u svim ovim društvima. S druge strane, svako od tih društava imalo je svoje osobne i vlastite bogove: Marduk u Babiloniji, Ašur u Asiriji, Milkom među Amoncima, Kemoš u Moabu i Kaus u Edomu. Jahve je bilo posebno i osobno ime za pravog izraelskog Boga; nijedan drugi bog u starom svijetu nije se služio ovim imenom.

Zato bi Postanak 1 drugi stanovnici staroga svijeta razumjeli kao opći izvještaj o stvaranju jer se uzima opće ime za Boga koje su svi poznavali. S druge pak strane, Postanak 2 posebni je izvještaj o stvaranju muškarca i žene, povezan samo s Jahvom, jedinim Bogom Izraela. Opći Bog, koji je prema Postanku 1 stvorio svemir, u biti je osobni Bog koji je određen ovim dodatnim imenom u drugom poglavlju.

Pisac prelazi s općeg na posebnu identifikaciju Boga zbog onoga što je stvorio, a opisano je u drugom izvještaju: muškarca i ženu, Adama i Evu. Oni su bili svjesna bića pa su mogla odgovoriti svojem Stvoritelju kako to nijedno od drugih Njegovih stvorenja nije moglo, izravno osobnom Bogu koji ih je stvorio. Stoga je bilo sasvim logično i prikladno tog Boga prikazati na osoban i intiman način zbog osobne naravi Njegova stvaranja. Premda je uporaba različitih božanskih imena u Postanku 1 i 2 teološki značajna, ne znači da izvještaji potječu iz različitih izvora.

3. Književni oblik

Postanak 1 pripremljen je i napisan kao paralelni oblik pisane izjave. Aktivnosti prva tri dana izravno su uspoređene sa stvaralačkim djelovanjima u sljedeća tri dana.

Postanak 1 bio je makroskopski pregled stvaranja: kako je svijet stvoren za one koji će ga nastaviti. U Postanku 2 prelazimo na mikroskopsku paralelu. Točnije, mikroskop je usmjeren na drugu polovinu šestog dana tjedna stvaranja. Kao što je za stvaranje u Postanku 1 uporabljen teleskop, tako je u Postanku 2 uporabljen mikroskop. Tekst je usredotočen na stvaranje muškarca i žene.

Postanak 2 nije organiziran na izravno paralelan način. Prvo je izneseno stvaranje muškarca, a stvaranje žene ostavljeno je za kraj. Ova dva stvaralačka djela imaju paralelni položaj na početku i na kraju izvještaja. Između njih su drugi elementi prikazani u paru. To su izjave o vrtu i rijekama. Oba izvještaja o stvaranju muškarca i žene u ovom poglavlju sadrže tvrdnje o stanju koje je prethodilo tom stvaranju. U slučaju stvaranja čovjeka ova prethodna tvrdnja govori o biljnom svijetu i poljima. U slučaju žene prethodna tvrdnja usmjerena je na životinjski svijet (rr. 18-20).

Stvaranje u Postanku 2 opisano je na jedinstven način. U Postanku 1 Bog je mnogo toga stvorio riječju. Rekao je: "Neka bude..." i spomenuto se pojavilo. U Postanku 2 uporabio je drugi način. Glagol kojim se imenuje ova božanska aktivnost je *yāšar*, "oblikovati". Bog uzima nešto što već postoji – prah zemaljski – i iz njega oblikuje čovjeka. No čovjek još uvijek nije živ; potrebno je nešto više. Bog u ovaj lik udahnuje dah života i on postaje živo "biće" (*nefeš*). Ovu riječ neki prevode s "duša", ali sadržaj samog ulomka jasno pokazuje da se radi o cijelom Adamu. Adam je tako načinjen od dva elementa: od zemaljskog praha i daha života. Kemijska analiza pokazala je da se ljudsko tijelo doista sastoji od istih kemijskih elemenata što ih nalazimo u zemlji. Dah života jednostavno možemo definirati kao Božju energiju potrebnu za život. Kad nastupi smrt, kao što se poslije dogodilo s Adamom i Evom, ova se dva elementa jednostavno razdvajaju. Zemaljski prah se vraća u zemlju, a životni dah Bogu koji je tu energiju dao (Prop 12,7; vidi Čovjek, I. E; Smrt, I. A. 3. 4).

Glagol *yāšar* inače se koristi za opis lončara i njegovog proizvoda (Jr 18,1-4). Stoga, nasuprot Postanku 1, ovdje nalazimo sliku Boga kako svojim rukama izrađuje čovjeka, kao što lončar oblikuje i izrađuje posudu. No božanski Lončar može učiniti više od toga; On svoj proizvod može oživiti. Kad se Bog spusti na koljena i udahne dah u čovjekova usta, on oživljava. Ova antropomorfna terminologija, "nalik čovjeku", uporabljena je za božanske aktivnosti. Mi ne znamo točno kako je Bog izveo ovaj čin stvaranja, ali spomenuti glagoli ukazuju na Stvoriteljevu brigu prepunu ljubavi i na prisnu povezanost sa stvorenjima dok ih je stvarao.

4. Zasađeni vrt

U Postanku 2,8 Bog zasađuje vrt, posebno pripremljen za Adama i Evu. Za razliku od ostalih mjesta, ovo je mjesto sam Bog pripremio posebno za ljudski par. U njemu je bilo tri vrste stabala. Prva vrsta, vjerojatno u izobilju, bile su voćke – dobre za jelo, dobra okusa, zamamljive pogledu i dobre za hranu. Tu su bila posađena i dva druga stabla: stablo života i stablo spoznaje dobra i zla. Ona se u ovom izvještaju pojavljuju poslije.

5. Četiri rijeke

Postanak 2,20 kaže da je iz Edena istjecala rijeka koja se zatim dijelila u četiri rijeke. Navedena su njihova imena, ali njih ne moramo nužno poistovjetiti s rijekama koje su nastale nakon potopa, s Tigrisom i Eufratom. Vjerojatno su prepotopna imena nakon potopa dana postojećim rijekama

na površini zemlje. Nešto slično dogodilo se s imenima mnogih mjesta koja su iz Engleske prenesena u druge dijelove Britanskog Kraljevstva. To nisu bila ista mjesta, ali su imena prenesena i uporabljena na novom mjestu. Zato imena rijeka ne mogu pružiti točne podatke o mjestu na kojem se nalazio vrt.

6. Drugi opis Edena

Prvi izvještaj o Edenu (Post 2,8,9) opisuje kako je Bog zasadio vrt i u njega smjestio čovjeka. Drugi izvještaj kazuje da je čovjek bio u njemu da ga "čuva" (Post 2,15-17). Bog je Adama stavio u vrt kao vrtlara, da se brine o njemu. Bog mu je također rekao s kojih stabala smije jesti i da ne smije jesti sa stabla spoznaje dobra i zla.

7. Stvaranje žene

Ulomak u Postanku 2,18-24 sastoji se od četiri dijela: uvoda, opisa djela, proslavljanja djela i stanja koje je iz njega proizišlo. U uvodu nalazimo izvještaj o tome kako je Adam nadjenio imena životinjama, što tvori izravnu vezu s Postankom 1. Tamo je Bog imenovao ono što je stvorio prva tri dana: noć i dan, nebo, mora, zemlju. Adam je nadjenio imena onome što je stvoreno petog i šestog dana: životinjama. On nije promijenio imena onome što je Bog stvorio prva tri dana; što je Bog ostavio neimenovanim posljednja tri dana, bilo je prepušteno Adamu. Tako je nadijevanje imena dovršeno, s tim što je jedan dio pripadao Bogu, a drugi Adamu. Uzajamnost ove aktivnosti snažan je dokaz u prilog činjenici da su oba izvještaja djelo istog autora, da ih nisu pisali različiti ljudi ili pisarske škole udaljene stoljećima.

Postupak davanja imena postavio je pozornicu za stvaranje žene, jer je Adamu pokazao da je sam. Svaka životinja koju je Adam imenovao imala je para, ali za Adama nije bilo para. Bog je Adamu mogao stvoriti družicu istodobno kad je stvorio njega, ali to nije učinio. Tako je Adam stekao veće poštovanje prema svojoj družici i bolje razumio Božju ljubaznu brigu kad se pobrinuo za njegovu potrebu.

Budući da je Eva bila stvorena od rebra uzetog Adamu, a Adam od zemaljskog praha, Eva je bila načinjena od istih elemenata kao i Adam. Međutim, to je Bog učinio na mnogo osobniji način nego da je jednostavno oblikovao drugo ljudsko biće od praha zemaljskoga. Bog je uspavao Adama i onda mu uzeo jedno rebro i od njega načinio ženu, Evu. Uzimanje rebra ukazuje na jednakost; da je uzeo kost iz noge, izrazio bi inferiornost, a da je uzeo dio glave, superiornost.

Kad je Bog Adamu doveo Evu, od radosti je počeo pjevati. Jedini pravi pjesnički ulomak u izvještaju o stvaranju u Postanku 1 nalazi se u 1,27, gdje je Božja nakana da stvori ljudska bića izražena trostihom, pjesničkom strofom sastavljenom od tri stiha. Taj bismo ulomak mogli nazvati Pjesmom o stvaranju čovjeka. U Postanku 2,23 imamo Pjesmu o stvaranju žene. U ovom slučaju pjesmu je ispjevao Adam. Postoje sličnosti i razlike između ova dva pjesnička ulomka. Broj riječi i slogova gotovo je izjednačen. Međutim, 1,27 sastoji se iz samo jedne pjesničke cjeline, dok su u 2,23 dvije, svaka s po dva stiha.

Ovaj pjesnički izvještaj u 2,23 ne samo da izražava Adamovu radost što je sebi našao para, već nešto govori i o autoru. Ostatak Postanka 2 napisan je u prozi, kao i Postanak 1, osim retka 27. Tako dva paralelna izvještaja o stvaranju slijede isti uzorak, a njihovi pjesnički dijelovi napisani su vrlo sličnim stilom. U ovim paralelnim izvještajima koji se nadopunjuju isti je pisac slijedio

isti uzorak. Uzete zajedno, s već zamijećenim paralelama, ove sličnosti snažan su dokaz da je oba izvještaja pisao isti pisac služeći se paralelizmom, tako uobičajenim u hebrejskoj prozi i poeziji.

Posljednji element u izvještaju o stvaranju žene povezan je s ujedinjenim stvorenim parom i time ukazuje na posljedice po buduće naraštaje ljudskog roda. Adam i Eva, prvi bračni par, trebali su biti primjer prisne zajednice između muža i žene. Ovu vezu nije smio narušiti nikakav drugi ljudski odnos (Post 2,24). Nedostatak odjevnih predmeta u vrijeme njihova stvaranja izraz je čistoće i savršenstva s kojim su izišli iz Stvoriteljevih ruku (r. 25; vidi Brak, I. A. 1-3).

C. Mudrosne knjige: Job

Job 38-41 sadrži veličanstvenu izjavu o Božjoj stvaralačkoj snazi, ali ova poglavlja možemo razumjeti samo ako prethodno pregledamo Jobovu knjigu do tog mjesta. Bog je Joba proglasio poštenim i pravednim, čovjekom koji mu služi cijelim srcem. Sotona se tome usprotivio tvrdeći da Job služi Bogu samo zbog svoje koristi. Stoga je Bog pristao da iskuša Joba. Dopustio je Sotoni da Jobu oduzme gotovo sve, uključujući bogatstvo i obitelj, ali ne i ženu. Bog mu je dopustio da upropasti i Jobovo zdravlje, ali ne i da ga ubije.

Joba su posjetili prijatelji s namjerom da porazgovaraju o njegovom problemu. Uporno su tvrdili da on mora ispaštati zbog svojih grijeha. Job se usprotivio tvrdeći da ne zna za koje bi grijeha trebao ispaštati. Rasprava je dugo trajala. Jobovi prijatelji nisu bili uvjereni u njegovu nevinost, ali nisu mogli ukazati ni na jedan grijeh. Jobov četvrti prijatelj Elihu samo se priključio istom mišljenju.

Na kraju se umiješao Bog u samoobjavi. Nije rekao Jobu što se događa, da je na kušnji njegova vjera i pravednost i da nije kažnjavan zbog grijeha. Tek su čitatelji mogli vidjeti što stoji iza ovih prizora.

Bog je odgovorio Jobu postavljanjem retoričkih pitanja o njegovom razumijevanju prirode. Kad je shvatio koliko malo zna, Job je bio prisiljen priznati Božju mudrost koja se zapaža u prirodi. Zahvaljujući promatranju Božje mudrosti kako je prikazana u stvaranju, Job bi trebao imati povjerenja u svojeg Stvoritelja premda ne razumije sve što se događa u njegovom životu.

Tako je zapravo srž Knjige o Jobu Božja mudrost koja se očitovala u stvaranju. Posljednja četiri poglavlja donose snažnu potvrdu da je Bog iz Knjige o Jobu Stvoritelj i da se Njegova mudrost očitovala u stvaranju. Ono može biti oštećeno grijehom, ali je i u takvom stvaranju još uvijek vidljiva Božja mudrost.

Redoslijed u Knjizi o Jobu slijedi u općem smislu redoslijed tjedna stvaranja. Božje ispitivanje počinje pitanjima o neživoj prirodi: "Gdje si bio kad zemlju utemeljih?" (Job 38,4) Naravno, Job nije bio prisutan; pitanje je retoričko. Redoslijed pitanja u poglavlju 38 ide od osnivanja temelja zemlje, preko podjele mora i kopna (rr. 8-11) do podjele vremena između svjetla i mraka (rr. 12-15) i vraća se moru (rr. 16-18). Zatim se vraća na motiv svjetla i mraka (rr. 19-21).

Sljedeći odjeljak bavi se pojavama u atmosferi (rr. 22-30): snijegom, tučom, vjetrom, kišom, gromom, ledom i mrazom. Svime upravlja Bog; sve je Bog uredio i pokrenuo. Job to ne može učiniti, niti može objasniti kako to Bog čini.

Zatim dolaze zvijezde sa zvijezdima. Gdje je bio Job kad su stvarane zvijezde? Može li ih voditi i utirati im put? Može li promijeniti redoslijed godišnjih doba na zemlji? (rr. 31-33) Ne može. Sve je to djelo i posljedica mudrosti Boga Stvoritelja, što nema nikakve veze s Jobom.

Od trideset devetog retka Bog se okreće životinjama i pticama. Ovaj ulomak počinje s lavovima i nastavlja uglavnom s kopnenim životinjama; tu i tamo spomenute su ptice. Ulomak dostiže vrhunac spominjanjem dvaju čudovišta, Behemota u sredini 40. poglavlja, vjerojatno nilskog kobra, i Levijatana na kraju tog poglavlja, vjerojatno krokodila. (U nekim se prijevodima Behemot spominje na kraju 40., a Levijatan na početku 41. poglavlja.) Job nije sudjelovao u stvaranju ni jednog od njih. Sve je Božje djelo koje pokazuje Njegovu mudrost u stvaranju.

Pred ovim očitovanjem Božje mudrosti Job se klanja i kaje u prahu i pepelu, zadivljen Stvoriteljevom veličinom: "Ja znadem, moć je tvoja neograničena." Job je naučio da se čak u patnji može pouzdati u Stvoritelja čija se mudrost očitovala u onome što je stvorio. Nakon što je ovo shvatio, Job doživljava konačnu obnovu svega (Job 42,12.13).

D. Psalmi

1. Psalam 104

Kompozicija Psalma 104 slijedi uzorak dana stvaranja u Postanku 1. U njemu se ne spominju pojedini dani stvaranja, ali slijedi njihov redosljed događaja. Psalam pokazuje što će ti dani donijeti; ukazuje na njihov potencijal, funkciju i vrijednost. Pjesnički jezik pruža goleme mogućnosti za proslavljanje Boga koji je sve stvorio.

Pojava koja je stvorena prvog dana bila je svjetlo koje je obasjalo zemlju, ali u Psalmu 104,2 Bog je taj koji se ogrnuo svjetlošću. Od Njegove velike slave zrači svjetlo stvaranja. Psalam 104 odgovara na davno postavljeno pitanje o izvoru svjetla prvog dana stvaranja: svjetlo koje okružuje Boga osvijetlilo je zemlju (vidi I. A. 3). Drugog dana stvaranja u Postanku podijeljen je svod. Psalam 104,3.4 govori o istim elementima. Bog je atmosfersko "nebo... razapeo kao šator". Ovaj šator obuhvaća sva Božja stvorenja na Zemlji. Gospodin je ne samo stvorio atmosferu u kojoj živimo, nego ju je i pokrenuo.

Pojava kopna trećeg dana tjedna stvaranja iznesena je kao činjenica u Postanku 1. Tu je Bog jednostavno progovorio i tako je bilo. U Psalmu 104 Bog je "zaprijetio" moru koje je stajalo nad kopnom. Šesti redak počinje opisom zemlje koju pokriva voda prije nego što će Bog učiniti da se pojavi kopno. Ovaj ulomak završava devetim retkom uz obećanje da neće kao prije pokriti zemlju vodom; neće više biti ni potopa kao u vrijeme Noe ni prapotopa. Sredina ovog ulomka opisuje uzdizanje brda i spuštanje dolina. Tako je Bog oblikovao Zemlju.

Premda Bog ne dopušta moru da ponovno pokrije zemlju, kako je to učinio prije nego što je zapovjedio da se pojavi kopno, On i dalje natapa zemlju. Natapanje bilja i životinja i same zemlje opisano je u redcima 10-13. U gradaciji Božje vode bivaju sve više i više. Proljeća u dolinama daju piće poljskim životinjama. Još se više dižu ptice na drveću. Na kraju su čak i vrhovi visokih gora natopljeni ciklusom prirode koji je Bog uspostavio i osnažuje.

S početkom Psalma 104,14 opisano je stvaranje bilja i njegova uporaba za hranu, slijedom istog uzorka kao kod voda, u sve većoj gradaciji. Hrana osigurava početke na ravnici gdje se stoka hrani i čovjekov rad osigurava ljetinu. Odatle dolaze grožđe, žito i masline, svako s određenim mjestom u životu muškaraca i žena. Iznad njih uzdiže se veličanstveno drveće i velika stabla u planinama, libanonski cedrovi (r. 16). I oni imaju svrhu jer se u njima gnijezde ptice. Život buja i iznad šumske granice, jer kozorosi žive na stijenama najviših planina. Sve se to zbiva na kopnu koje je stvoreno trećeg dana.

Psalam 104 zatim govori o nebeskim svjetlilima, ali redosljedom koji se razlikuje od onoga u Postanku 1,14-19. Postanak 1 počinje s najvećim nebeskim svjetlom, zatim se smanjuje i prelazi na najmanja svjetla. Psalam 104,19 počinje s mjesecom kad nastupa večer i sunce zalazi. Zatim govori o aktivnostima noćnih životinja. Nakon noćnog lova životinje se uvlače u svoj brlog na počinak, a pojavljuju se novi stanovnici zemlje: ustaju ljudi i obasjani suncem odlaze na rad u polju. Ovdje je redosljed vremenskih elemenata večer i jutro, mjesec i sunce, lavovi koji love noću i ljudi koji rade danju – sve je uređeno vremenskim okvirom iz Postanka 1: “Tako bude večer, pa jutro.”

Petog dana je svod, koji se razdijelio drugog dana, nastanjen pticama gore i ribama dolje. U Psalmu more vrvi životom (r. 25); tu je i veliki Levijatan, spomenut u Postanku. Ptice ovdje ne spominje jer su se već pojavile uz drveće stvoreno trećeg dana. Upravo kao što se petog dana u moru pojavio život, tako se na njemu sada javlja novi oblik života, ljudska bića koja plove u čamcima (r. 26; Ru: “Tamo lađe plove”, čega nema u KS).

Prema Postanku 1, šestog dana stvorene su najprije životinje, a zatim ljudi. Ljudi se smatraju krunskim djelom stvaranja. Međutim, oni čak nisu izravno spomenuti u izvještaju o šestom danu u psalmu koji se uglavnom bavi onim što je potrebno za održavanje života na Zemlji. Boga vidimo kako iz ruke hrani svoja stvorenja, kao što bi to činio nježni pastir ili čuvar u zooškom vrtu: “Otvaraš li ruku, nasite se dobrima.” (r. 28)

Bog je stvaranje čovjeka dovršio udahnuvši u njega dah života. Ovaj posljednji čin spomenut je u Psalmu, ali drugim redosljedom (rr. 28-30). Ovdje saznajemo što se događa kad Bog oduzima dah: “Sakriješ li lice svoje, tad se rastuže; ako dah im oduzmeš, uginu, i opet se u prah vraćaju.” (r. 29) Tek sada Psalam govori o davanju tog stvaralačkog duha potrebnog za život (r. 30). Izdisanje daha života nije kraj čovječanstva ni kraj vrsta. Bog iznova šalje svoj životni dah i život se obnavlja u sljedećem naraštaju. Nastupilo je prokletstvo grijeha i smrt, ali unatoč njima, dolaze Božji blagoslovi i obećanja; Njegov narod nadvladat će neprijatelja.

U Postanku izvještaj o tjednu stvaranja nastavlja se opisom sedmog dana. Ovaj Psalam sadrži nešto slično. U subotu Boga priznajemo svojim Stvoriteljem; proslavljamo Ga u uspomeni na stvaranje. To je prvo što je spomenuto u Psalmu 104,31. Kad je završio sa stvaranjem, Bog je rekao da je “vrlo dobro”. U Psalmu 104 On se raduje svojim djelima (r. 31). No događa se još nešto: “On pogleda zemlju, i ona se potrese.” (r. 32) Ovo je slika teofanije, očitovanja Božje prisutnosti. Ovo se događa u subotu kad se Bog približava i objavljuje svojem narodu. Obuzet dubokim štovanjem, Božji narod obožava Boga.

Ovo bogoslužje opisano je u sljedeća dva retka. Ljudska bića iskazuju štovanje, čast i slavu te hvale Boga (r. 33). Ovo nije jednokratna pojava: psalmist obećava da će to činiti dokle god živi. Hvale Gospodinu jednako su na usnama psalmista. I tišina je dio štovanja Boga. U retku 34 pjesnik moli da tiho razmišljanje o Gospodinu bude ugodno Bogu. (Naši prijevodi ne bilježe ovu misao, već govore o “pjevanju” umjesto tihom razmišljanju.) Ovo razmišljanje o iskazivanju štovanja Bogu završava radošću (r. 35).

2. Psalam 19

Prva polovina Psalma 19 i četvrti dan stvaranja pokazuju priličnu sličnost. U oba izvještaja Sunce je glavni motiv. U Psalmu 19 Sunce ima funkcionalnu zadaću: da svakog dana zagrijava zemlju. Prvu polovinu psalma poneki smatraju starom kanaanskom himnom Suncu. Takvo tu-

mačenje zamjenjuje pjesničku personifikaciju teološkom deifikacijom; ovdje se radi o prvome, a ne drugome. Redci 2-5 govore o tome tko se proslavlja Božjim djelima na nebesima. Ne Sunce ni zvijezde, već Bog kao njihov Stvoritelj (r. 2). Ovakvo proslavljanje Boga traje danju i noću jer su Božja djela stalno prisutna na nebu. Posebno je istaknuto noćno nebo. Zvijezde su savršeno tihe, a ipak govore svojim jezikom ne čujno, već vidljivo. One pokazuju koliko je silan i veličanstven Bog Stvoritelj.

Redoslijed u Psalmu 19 ide od manjih nebeskih tijela, od zvijezda u redcima 2-5, do većeg nebeskog tijela, Sunca, opisanog u redcima 5-7. I Sunce govori o Stvoritelju, ali na drugačiji način od zvijezda. Ono je vidljivije; njegovo se djelovanje vidi i izravnije osjeća. Sunce širi svoju toplinu na sve; ništa nije njemu sakriveno (r. 7). Sve je to na kraju djelo Božje, koji je na nebu postavio šator Suncu. Ono nije snažni čovjek ni silni bog; ono je "ko div". Personifikacija se oslanja na usporedbu da ukaže na funkciju Sunca. Zvijezde svojim bezglasnim govorom i Sunce sa svojim žarom darovi su pravoga Boga i otkrivaju Njegovu mudrost.

Druga polovina ovog psalma, redci 8-15, kao da govore o sasvim drugom predmetu, Božjem zakonu ili Tori. U njemu se slavi ovaj nauk o Jahvi zbog njegove pomoći i utjehe za vjernika. Neki tumači smatraju ovu polovinu psalma toliko različitom da su je proglasili neovisnim psalmom pohvale Zakona, kao što je Psalam 119, ali to nije slučaj. Postoji očita veza između ovih dviju polovina. Prva opisuje ono što bismo mogli nazvati općim otkrivenjem, otkrivenjem Boga u prirodi. Druga polovina psalma opisuje ono što bismo mogli nazvati posebnim otkrivenjem, otkrivenjem Boga preko Njegove izgovorene i pisane riječi.

Uporaba imena za Boga razlikuje se u ovim dvjema polovinama psalma. U prvoj polovini uporabljeno je božansko ime Elohim, kao i u Postanku 1. A u drugoj polovini psalma uporabljeno je božansko ime Jahve, kao u Postanku 2. Stoga prijelaz s općeg otkrivenja u prirodi u prvoj polovini psalma na posebno otkrivenje u drugoj polovini, znači i prijelaz od općeg otkrivenja o Bogu na posebno otkrivenje o jedinom pravom Bogu, Jahvi.

3. Psalam 8

U ovom je Psalmu posebno naglašeno stvaranje ljudskih bića. Psalam počinje božanskim imenom Jahve i Njegovom titulom "Gospod naš" (^a*dōnênû*), poznatom "po svoj zemlji" po onome što je učinio, posebno u stvaranju.

U Psalmu 19 zvijezde govore bezglasnim govorom. Ovdje se govor čuje jer ga izgovaraju stvorena bića na zemlji. Međutim, ovaj govor ne dolazi od najmudrijih i najinteligentnijih, već iz usta dojenčadi (r. 3). Čak i mala djeca mogu u Božjim stvorenjima vidjeti Njegovu mudrost i veličinu. Promatranje Božje mudrosti i slave otkrivene na nebesima vodi do spoznaje o relativnosti značenja ili beznačajnosti ljudskih bića (rr. 4,5).

Dok promatra noćno nebo, pjesnik mora razmišljati o bijednoj beznačajnosti čovjeka u usporedbi sa zvjezdanim sjajem. Odgovor na pjesnikovo retoričko pitanje donosi iznenađenje. Umjesto da potvrdi kako su ljudi beznačajni u usporedbi s onim što vidi, psalmist potvrđuje da ljudi zauzimaju važno mjesto jer su bića koja je Bog stvorio: "Ti ga učini malo manjim od Boga." (r. 6; "anđela" u Heb 2,8)

Redci 7-9 nabrajaju ono nad čime ljudi vladaju: nad pticama, životinjama i ribama. Prvo je iznesena sveobuhvatnost ove vlasti (r. 7): "Vlast mu daje nad djelima ruku svojih, njemu pod

noge sve podloži." Sljedeća dva retka nabrajaju životinje koje nastanjuju zemlju i podložne su čovjekovoj vlasti. Psalam 8,6-9 potvrđuje i pojačava značenje stvaranja ljudskih bića iz Postanka 1,26.27. Ljudi još uvijek vladaju životinjskim svijetom; na nesreću, to ne čine uvijek mudro.

E. Proroci

1. Amos

Tri veoma poznata Amosova hvalospjeva Stvoritelju nalazimo u 4,13; 5,8.9 i 9,5.6. U njima Amos dodaje da se Bog Stvoritelj služi prirodnim elementima za izvršavanje svojih sudova nad zlim i buntovnim ljudskim rodovima i Izraelom. Početak prvog hvalospjeva Stvoritelju (Am 4,13) opisuje stvaranje planina. Slika je sukladna Božjem djelovanju trećeg dana tjedna stvaranja. Bog, koji je stvorio ljudski um, poznaje i ljudske misli. Ova spoznaja postaje važan čimbenik u prorokovim vijestima, jer je Božji sud zasnovan na Njegovom poznavanju pobuda ljudskog srca i uma. Pretvaranjem jutra u mrak on govori ne samo o tome da nakon dana slijedi noć, već da slijedi i dan Gospodnji. Izraelci su mislili da će za njih Dan Gospodnji biti dan svjetla, a za njihove neprijatelje dan mraka. Amos je prorekao obrnuto (Am 5,18.20). Tako Bog upravlja ne samo fizičkim kretanjem Sunca i Mjeseca, što donosi svijetle i mračne dijelove dana, već i konačnu sudbinu ljudskih bića i naroda.

Penjanje na vrh zemaljskih visova u Starome je zavjetu uobičajena fraza za teofaniju. Ovdje Stvoritelj-Bog dolazi na sud, premda ovaj hvalospjev ne iznosi pojedinosti.

Drugi hvalospjev Stvoritelju (Am 5,8.9) opisuje zvijezde kao Božja stvorenja. Dvostruki i obrnuti red, "obrće mrak u zoru, a dan u najglušu noć", ukazuje na prijelaz dana u noć, ali uz to sadrži misao o sudu i Gospodnjem danu.

Spominjanje morskih voda podsjeća na događaje drugog i trećeg dana tjedna stvaranja. Međutim, u ovom slučaju Bog ove vode koristi na drugi način. Još uvijek su pod Njegovim nadzorom, ali su sada namijenjene uništenju. Sad su to poplavne vode, ne Noinog potopa, već lokalna razorna poplava suda. Jahve je vladar prirode i upravlja njezinim silama. One su služile Njegovim naumima pri stvaranju i nastavljaju služiti Njegovim ciljevima čak i prigodom suda i uništenja.

Jezik teofanije pojavljuje se u trećoj himni Stvoritelju (Amos 9,5.6) na još snažniji način. Jasno je da se radi o sudu: Božji dolazak djeluje na prirodne sile i na narod koji tuži zbog suda.

Ovaj ulomak ne prikazuje Boga koji upravlja poplavom Nila ili bilo koje druge rijeke. Umjesto toga oslikava što se događa s kopnom kad Bog u svojoj teofaniji prelazi preko njega. Dok prvi hvalospjev jednostavno govori o Bogu koji stupa na gorama, u ovom trećem hvalospjevu On dodiruje zemlju i ona se rastapa (ispravno u DK). Ovako rastopljena ponaša se kao riječni valovi.

2. Izaija

a. Izaija 40,26-28. Kao i prva izjava o stvaranju u Knjizi proroka Izaije, ovaj proročki ulomak nabroja niz suprotnosti između pravog Boga i lažnih bogova. U Izaiji 40,18-20 prorok se ruga idolima s obzirom na to da su samo djelo ljudskih ruku. Jahve naviješta stvaralaštvo retoričkim pitanjem: "S kime ćete me prisposodbiti, tko mi je ravan?" (r. 25) Odgovor je da se nijedan bog ne može usporediti s Jahvom. Dokaz tome je što je On stvorio nebeske vojske, zvijezde (r. 26). Takvo znanje i djelo daleko nadilaze prirodne snage čovjeka i drugih bogova. Ne samo što Bog zna njihov broj

i ime svake pojedine, ne samo što je stvorio zvjezdanu vojsku, već njome upravlja i održava je.

Ovdje se javljaju dvije dimenzije Božjeg stvaralaštva. Postojanje vječnoga Boga seže vremen-ski unatrag u vječnu prošlost. Njegovo stvaralaštvo seže i do krajeva Zemlje. Nema ničega, pa ni krajnje granice Zemlje, što On nije stvorio.

Primjedba kojom završava Izaija 40,26-28 postaje ključ koji Izaija rabi poslije kad spominje druge aktivnosti Boga Stvoritelja. Ove uvodne izjave, koje prikazuju Boga kao Stvoritelja, nalazi-mo u Izaiji 42,5; 44,24; 45,12.18 i 48,12.13. Svaka od njih je uvod u drugo proročanstvo. Zamjetna je teološka veza između uvoda i proročanstva koje slijedi. Stvaranje je bilo u prošlosti i otkrilo je Božju moć, snagu i mudrost. Proročanstvo seže u budućnost, a snaga i mudrost Boga Stvoritelja očitovat će se i onda kad se ostvare prorečeni događaji.

Glavna izjava o Stvoritelju u Izaiji 40,26-28 prethodi svim tvrdnjama koje slijede. Drugim riječima, sve uvodne izjave ukazuju na ovu glavnu izjavu ili iz nje proizlaze. Bog koji daje proročanstva isti je Bog koji je stvorio svijet. Dvije glavne razlike odvajaju pravoga Boga od svih lažnih bogova staroga svijeta: Bog je stvorio svijet i zna što će se dogoditi u svijetu koji je stvorio.

b. Izaija 65 i 66: ponovno stvaranje. Tekstovi u Izaiji 65,17 i 66,22 unose novi element Božje stvaralačke snage. Ovdje nadahnuti prorok gleda u budućnost kad će Zemlja biti obnovljena: “Jer, evo, ja stvaram nova nebesa i novu zemlju.” Ovo je proročanstvo izvorno ukazivalo na stari Jeru-zalem (Iz 65,18.19). Bog je to obećao. No na proročanstvo narod nije odgovorio odgovarajućom vjerom. Stoga je ovo izvorno obećanje preneseno na obnovljenu Zemlju i na novi Jeruzalem, kako se to vidi iz proročanstava u Otkrivenju 21 i 22.

Ova je misao ponovljena i proširena u Izaiji 66,22.23 gdje nalazimo paralelu s izvornim izvje-štajem o stvaranju. Izaija 65,17 govori o novim nebesima i novoj zemlji, upravo kao što Postanak 1,1 govori o stvaranju starih nebesa i stare zemlje. Izaija 66,22 ponavlja misao o novim nebesima i novoj zemlji, već iznesenu u Izaiji 65,17. Međutim, Izaija 66,23 u ovom ponavljanju dodaje novi motiv: ljude zajedno s njihovim aktivnostima. Istaknuta je jedna vrsta ove aktivnosti: bogoštovlje. Ono je povezano s vremenom, kao što je s vremenom bila povezana i pojava ljudskih bića pred Stvoriteljem u Edenskom vrtu. Adam i Eva bili su stvoreni šestog dana, odnosno u petak, a njihov prvi cijeli dan na Zemlji bila je subota, sedmi dan. Ista je aktivnost predviđena i za novu Zemlju. U Postanku 1 i 2 postoje dvije paralelne izjave o stvaranju; tako i u Izaiji 65 i 66 postoje dvije pa-ralelne izjave o ponovnom stvaranju.

3. Jeremija

a. Jeremija 10,11-13: pravi Bog i lažni bogovi. Jeremija se nastavlja na Izaijino odbacivanje lažnih bogova koji ne mogu stvarati. Jeremija isto tako proširuje Stvoriteljevo djelo na sadašnjost.

U ovom ulomku Jeremija prikazuje lažne bogove nepotrebni: oni nisu stvorili nebesa i zemlju. Osim toga, oni će prestati postojati; nestat će ih sa zemlje i ispod neba. Dvanaesti redak predstavlja pravog Boga preko Njegova djelovanja u stvaranju: On je stvorio Zemlju, načinio svijet svojom mudrošću i razapeo nebesa.

Trinaesti redak sadrži zanimljiv dodatak starozavjetnom jeziku o Stvoritelju: “Kad mu glas zaori, huće vode na nebesima, oblake diže s kraja zemlje; stvara kiši munje, vjetar izvodi iz skro-višta njegovih.” Ovo se ne odnosi na prošle događaje u stvaranju, već na sadašnje događaje i Božje aktivnosti, na svijet i na Božji narod. Kiša, vjetar, rosa i munje dio su sadašnjih zbivanja. Bog, koji

je ove elemente stvorio tijekom izvornog stvaranja, još uvijek njima upravlja i koristi za ostvarenje svojih namjera.

b. Jeremija 27,5: Stvoritelj-Bog i uspon Babilona. Kontekst Jeremije 27 jedan je sastanak u Jeruzalemu. U Jeruzalemu su se okupili razni kraljevi sa zapada, uključujući i Sidkiju, judejskog kralja, i kovali urotu protiv svoga gospodara, babilonskog kralja Nabukodonozora. Jeremija je za njih dobio vijest koju prenosi jezikom stvaranja. "Ja sam snagom svojom svesilnom i rukom ispruženom stvorio zemlju, ljude i životinje na zemlji. I ja to dajem kome hoću." (r. 5) Kao što je Bog u početku zemlju predao na brigu Adamu i Evi, tako je sada dio Bliskog istoka dao Nabukodonozoru. Budući da je Stvoritelj, Bog na to ima pravo, a ljudi kao što su ti kraljevi sa zapada, ne trebaju se buniti protiv te odluke niti protiv Nabukodonozora koji je provodi.

c. Jeremija 51,15.16. Prethodna izjava o Božjoj vladavini i upravljanju zemljom postavlja pitanje: Znači li to da će Nabukodonozor i Babilon vladati zauvijek? Posljednje veliko proročanstvo u Jeremiji jasno pokazuje da se to neće dogoditi. I ovdje prorok govori jezikom stvaranja: "On snagom svojom stvori zemlju, mudrošću svojom uspostavi krug zemaljski i umom svojim razape nebesa." (Jr 51,15) Ovaj je redak gotovo jednak onome u Jeremiji 10,12. U njemu se govori o Božjem trostrukom stvaranju zemlje, svijeta i nebesa. Jeremija 51,15 gotovo je ponavljanje 27,5. Zato su Jeremija 27 i Jeremija 51 recipročni tekstovi. Jeremija 27 govori o usponu Babilona, a 51 o njegovom padu. Svakome od ovih proročanstava prethodi uvodna izjava o Stvoritelju.

d. Jeremija 32,17. U Jeremiji 32,17 nalazimo sasvim drugačiju izjavu o Stvoritelju. Trideset drugo poglavlje govori o tome kako će Jeruzalem pasti u ruke Kaldejaca, odnosno Babilonaca (rr. 24-29). Grad je već bio pod opsadom kad je Jeremija prerekao da će pasti.

Kao prolog ili uvod u ovu izjavu, Jeremija dugo nabraja silna Božja djela u povijesti (rr. 16-23). Među njima je na prvom mjestu stvaranje: "O, Jahve, Gospode! Ti stvori nebo i zemlju snagom velikom, rukom uzdignutom. Ništa tebi nije nemoguće!" (r. 17)

F. Ostale izjave o stvaranju u Starome zavjetu

Istražili smo pet glavnih mjesta koja govore o stvaranju u Starome zavjetu: Postanak, Job, Psalmi, Izaija i Jeremija. Ali time nije iscrpljena starozavjetna građa; međutim, ostale izjave možemo ovdje samo nakratko spomenuti. Psalmi sadrže i druge tekstove o stvaranju osim ova tri koja smo već spomenuli (8; 19; 104). Psalm 24,1 temeljna je izjava o Božjem gospodstvu. Psalm 33,6-9 daje širi pogled na stvaranje, uz zaključak: "Jer on reče – i sve postade, naredi – i sve se stvori." Psalm 102,26-28 uspoređuje vječnu Božju narav s prolaznom naravi onoga što je stvorio. Psalm 124,8 ukratko naglašava činjenicu da je Gospodin stvorio nebo i zemlju. Psalm 146,6 kazuje nešto slično. Psalm 148 hvalospjev je Bogu; slavi Ga personificirana neživa priroda, jer je sve stvorio.

U mudrosnoj literaturi postoje i drugi primjeri koji govore o temi stvaranja. Izreke 8 sadrže glavnu izjavu o stvaranju. Tu je mudrost personificirana i opisana kako se nalazi kod Boga od početka, od stvaranja. Kratku izjavu nalazimo u Izrekama 3,19.20. Još jednu izjavu o stvaranju nalazimo u Zahariji 12,1 gdje prorok iznosi uvodnu izjavu u proročanstvu o onome što će Gospodin učiniti u budućnosti. Nehemija 9,6 pokazuje da je predodžba Jahve kao Stvoritelja trajala do kraja Staroga zavjeta.

G. Datum stvaranja

Stari zavjet ne navodi određeni datum kad se odigrao tjedan stvaranja u Postanku 1. Međutim, on pruža neke podatke koji nam mogu poslužiti za određivanje općeg i približnog datuma. Kao u mnogim povijesnim djelima, biblijska kronologija mora ići unatrag od poznatog k nepoznatom. Dobro poznati datumi u Starome zavjetu vezani su uz kraljeve. Idući unatrag, dolazimo do oko 970. pr. Kr., na početak vladavine kralja Salomona.

Dodamo li tom broju 480 godina iz 1. o kraljevima 6,1, dolazimo do približnog datuma izlaska iz Egipta, oko 1450. pr. Kr. Do ove je točke kronološka slika prilično jasna; od izlaska unatrag podaci nisu toliko precizni. Ovisno o kronološkoj shemi kojom se služimo, Abrahamovo rođenje može se izračunati na 1950. pr. Kr. (ako uzmemo 400 godina iz Post 15,13; usp. Gal 3,17), ili čak 2170. pr. Kr. (ako uzmemo 430 godina boravka u Egiptu [Izl 12,40] + 130 godina Jakova, koliko je imao kad je otišao u Egipat [Post 49,9] + 60 godina do Izakova rođenja [Post 25,26] + 100 godina do Abrahamova rođenja [Post 21,5]).

Uz ove nedoumice, od Abrahama unatrag jedina dostupna kronološka informacija jesu rodoslovlja u Postanku 5 i 11. Ako slijedimo ove popise, uz pretpostavku da nije ispušten nijedan naraštaj, trebali bismo stići do približnog datuma potopa i stvaranja. Međutim, hebrejski tekst se u oba rodoslovlja znatno razlikuje od onoga u Septuaginti. Prema hebrejskom tekstu, potop u Nojino vrijeme zbio se negdje između 2300. i 2500. pr. Kr., oko 1650 godina nakon stvaranja. Prema Septuaginti, potop se zbio oko 3400, a stvaranje oko 5600 godina pr. Kr.

S obzirom na teškoće u uporabi rodoslovlja pri izračunavanju kronologije, probleme oko tumačenja ovih tekstova i razlike između grčkih i hebrejskih recenzija, možemo samo ustvrditi da se stvaranje odigralo mnogo kasnije nego što to tvrdi teorija o evoluciji. Povijest Zemlje vjerojatno je započela u petom tisućljeću prije Krista.

II. Stvaranje u Novome zavjetu

Novi zavjet ponavlja neke od ideja o stvaranju iz Staroga zavjeta. On također dodaje neke informacije koje u Starome zavjetu nisu razrađene. Isus Krist se u stvaranju javlja kao posrednik preko kojega je Božanstvo djelovalo. Različiti tekstovi u Novome zavjetu iznose ovu tvrdnju, ali je sam Isus to potvrdio svojim djelovanjem na Zemlji. Kao Onaj koji ponovno stvara i ozdravljuje, pokazao je da je bio izvorni Stvoritelj koji je sada mogao obnoviti ono što je grijeh oštetio. Kao dio ove tvrdnje, Isus se smatrao i Gospodarom subote (Mt 12,8), uspomene na prvotno stvaranje.

Novi zavjet potvrđuje starozavjetni izvještaj o stvaranju. Jasno je da su izvještaj o stvaranju u Postanku 1 pisci Novoga zavjeta dobro poznavali i da su ga prihvatili kao standardni izvještaj o počecima. Ovo se posebno vidi iz načina na koji izvještaj o stvaranju doslovce uzimaju u Novome zavjetu. Tri od sedam dana stvaranja izravno je citirano u Novome zavjetu.

U 2. Korinćanima 4,6 čitamo: "Bog koji je zapovjedio: 'Neka iz tame zasvijetli svjetlo', on je zasvijetlio u našim srcima da osvijetli spoznaju slave Božje na licu Kristovu." Upravo kao što je Bog fizički zapovjedio svjetlu da prvog dana tjedna stvaranja obasja zemlju, tako duhovno svjetlo od Boga i Krista obasjava ljudsko srce. Fizičko svjetlo prvog dana tjedna stvaranja prihvaćeno je kao osnova za njegovu duhovnu primjenu.

Kad raspravlja o pitanju rastave, Isus ukazuje na Postanak 1 i 2 citirajući iz njih. Pokazujući kakvo je prema božanskoj namjeri bilo prvotno stanje braka, Isus je rekao: "Zar niste čitali da ih je Stvoritelj, kad ih u početku stvori, stvorio muško i žensko i da je rekao: 'Zato će čovjek ostaviti oca i majku te će prionuti uz ženu svoju, pa će oboje biti samo jedno tijelo?'" (Mt 19,4,5) Spominjanje muškoga i ženskoga potječe iz Postanka 1,27, a citat o zajednici muža i žene iz Postanka 2,24. Isus je ovaj izvještaj poznavao iz svitka Postanka i ukazao na činjenicu da ga Njegovi slušatelji tamo mogu naći. Tako je izvještaj o šestom danu stvaranja dobio potvrdu u Novome zavjetu.

Pisac Poslanice Hebrejima nalazi pouku u činjenici da Jošua nije svoj narod uveo u potpuni počinak. Potpuni počinak može se dobiti samo vjerovanjem u Isusa i prihvaćanjem Njegova spasenja. Subota je uspomena na ovo ponovno stvaranje, kao što je bila uspomena na dovršetak stvaranja u Postanku 2,1-4. Pisac Hebrejima 4,4 poziva se na ovu činjenicu: "Jer je negdje ovako rekao za sedmi dan: 'Bog počinu sedmi dan od svih djela svojih.'" Izvor ove tvrdnje nalazimo u Postanku 2,2 koju pisac prihvaća kao izvorni, fizički i povijesni događaj.

A. Tjedan stvaranja kao određeno razdoblje u vremenu

U deset novozavjetnih tekstova nalazimo izraz "od postanka svijeta" kojim se ukazuje na polazište povijesti ovoga svijeta. Šest od njih govore o događajima koji su se zbili "od" postanka svijeta (Mt 13,35; 25,34; Lk 11,50; Heb 4,3; 9,26; Otk 17,8). Četiri se odnose na događaje koji su se zbili "prije" postanka svijeta (Iv 17,24; Ef 1,4; 1 Pt 2,10; Otk 13,8). Prema tome, pisci Novoga zavjeta znali su da je tjedan stvaranja početna točka vremena koja je dijelila vrijeme i događaje na one koji su se zbili prije i poslije te točke. Kad govore o stvaranju, biblijski pisci nisu neodređeni ili magloviti, nego povijesno određeni.

Kao što smo već zamijetili u Izaiji i Jeremiji, izjave o Bogu Stvoritelju bile su uvod u brojna proročanstva. Nešto slično nalazimo u više novozavjetnih ulomaka, posebice u Djelima apostolskim. U Djelima 4,24 vjernici oslovljavaju Boga Stvoriteljem: "Gospodaru, Stvoritelju neba i zemlje, mora i svega što je u njima." Ovo je gotovo isto kao u Izlasku 20,11 gdje nalazimo isti redoslijed nabranja.

Pavao je u biti uzeo istu formulu prigodom propovijedanja neznabošcima u Listri: "Obratite se od tih ispraznih stvorova živome Bogu, koji je stvorio nebo i zemlju, more i sve što je u njima." (Dj 14,15)

Tako je Pavao počeo i na Marsovu brežuljku. Svoj je govor započeo sa stvaranjem i Bogom Stvoriteljem. Nakon što Ga je spomenuo kao nepoznatog boga, pozornost svojih slušatelja usmjario je na "Boga, Stvoritelja svijeta i svega što je u njemu" (Dj 17,24).

Tripit je u Djelima apostolskim Bog Stvoritelj spomenut kao uvod u ono što slijedi. U manjoj mjeri to nalazimo i u Efežanima 3,9, gdje Pavao opisuje tajnu koja je od vječnosti bila sakrivena u Bogu, "stvoritelju svega".

Uporaba ove formule mnogo je značajnija u riječima anđela iz Otkrivenja 10 koji ogrnut velikom slavom silazi s Neba; on diže desnicu prema Nebu i zaklinje se imenom i titulom Stvoritelja-Boga, "onim koji živi u vijeke vjekova, koji je stvorio nebo s onim što je na njemu, zemlju s onim što je na njoj i more s onim što je u njemu" (r. 6). Zakletva kojom se anđeo zaklinje vezana je uz proročko vrijeme svršetka vremena; pozivanje na stvaranje u zakletvi potvrda je da će isteći proročko vrijeme o kojemu je riječ.

B. Otkrivenje i vjera u stvaranje

Otkrivenje pravoga Boga u prirodi nalazimo u oba zavjeta. U Novom je zavjetu opisano u Rimljanima 1,20 – tekstu koji pokazuje da postoji opće otkrivenje u prirodi iz kojeg neznabošci uporno odbijaju učiti. Oni su se okrenuli tami svojih vlastitih nemoralnih putova. Ali da su poslušali Božji glas u prirodi, tako nije moralo biti.

Nešto je ipak nedostajalo kad su neznabošci potražili Božje otkrivenje u prirodi, a Njega ipak nisu upoznali. Hebrejima 11,3 kazuje što je to nedostajalo: “Vjerom doznajemo da je svijet stvoren Božjom riječju, tako da je vidljivo proizvedeno od nevidljivoga.” Spominjanje “riječi” kojom je Bog stvorio svijet vraća nas u Postanak 1, gdje je sve u tjednu stvaranja nastalo nakon što je Bog izgovorio stvaralačku riječ.

C. Krist kao Stvoritelj

Glavni novi element u mislima o stvaranju u Novome zavjetu je Krist kao Stvoritelj. Ono što je u Starome zavjetu bilo sakriveno ili samo nagoviješteno, u Novome je postalo jasno. Ivan 1,1-3 potvrđuje Krista kao Stvoritelja. “Sve je po njoj postalo i ništa što je postalo nije bez nje postalo.”

U Kološanima 1,16-19 nalazimo sličnu tvrdnju, uz neke druge motive. Krist je tu jasno prikazan kao Stvoritelj; šesnaesti redak kaže, svaki put s drugim prijedlogom:

“Jer je u njemu sve stvoreno...

sve je stvoreno po njemu i

[“sve je stvoreno”, podrazumijeva se] za njega.”

Uporaba različitih prijedloga, kao i drugi elementi u ovom retku, naglašava Kristovo stvaralaštvo. Ništa nije izvan Njegovih stvaralačkih djela. No Njegovo stvaralaštvo tu ne prestaje. Tekst nastavlja: “Sve se u njemu drži u redu.” On je ne samo Stvoritelj, već i Održavatelj. Njegovo djelo stvaranja stalni je proces.

Kristovo stvaralaštvo izneseno je i u Hebrejima 1,2 premda ne tako naširoko kao u Ivanu ili u Kološanima. Zamijetimo ista tri uzastopna koraka. Krist je prije svega Stvoritelj, jer je Bog “po Sinu ... stvorio svijet”. Taj isti Sin “svemir uzdržava svojom silnom riječi” (r. 3). Zatim nastavlja s objašnjenjem: “Pošto je ostvario očišćenje grijeha, [sjede] s desne strane Veličanstva na nebu.” (r. 3) Tako je u samom uvodu u Poslanicu Hebrejima Krist prikazan kao Stvoritelj, Održavatelj i Onaj koji čisti.

Kao što su u Starome zavjetu povezani subota i prvotno stvaranje, tako su povezani i u Novome. Glavni tekst o tome nalazimo u Marku 2,27.28: “Tada im nastavi: ‘Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Stoga je Sin Čovječji gospodar i subote.’” Prva od ovih tvrdnji je jasna, a druga niječna. Prva kaže što subota jest, a druga što ona nije. Ljudska su bića stvorena šestog dana, a subota sedmoga. Ljudi su već postojali kad je stvorena subota, zato je ovaj dan očito bio načinjen da im bude na blagoslov. No iznenaduje što Adam nije postavljen za gospodara subote. Ovu titulu ima “Sin Čovječji”, Isus Krist.

Vežu između stvaranja, ponovnog stvaranja i subote nalazimo i u Evanđelju po Ivanu. U Ivanu 5 i 9 zapisana su dva vrlo slična subotnja čuda. Čini se da je Isus birao posebne ljude za ozdravljenje u subotu da bi mogli poslužiti kao osobit primjer onoga što je želio iznijeti o sebi i svojem odnosu prema suboti.

Oba su čuda učinjena na različite načine: prvo je jednostavno bilo učinjeno izgovorenom

riječju. Tako je bilo izvedeno i stvaranje, opisano u Postanku 1. Drugo ozdravljenje zbilo se dodirrom Gospodara i uporabom blata. Tako je prema Postanku 2 bio stvoren čovjek. Adamovo tijelo Bog je oblikovao od praha zemaljskog, da bi mu nakon toga udahnuo dah života. U Ivanu 9 tijelo je već bilo u funkciji, osim jednog dijela, očiju. Da bi uklonio ovaj nedostatak, Isus stavlja blato na dio s kojim je bilo problema.

Iz toga proizlazi jasna pouka da je Isus bio i jest Stvoritelj. On je bio Stvoritelj u Postanku 1 i 2; On je ponovno Stvoritelj u Ivanu 5 i 9. Funkcija je u biti ista, jer On je stvorio cijelog čovjeka kao i dijelove tijela. Tako je Isus jasno pokazao da je izvorni Stvoritelj i da nastavlja upotrebljavati i primjenjivati svoju stvaralačku silu.

D. Stvaranje u vijesti posljednjeg vremena

U Otkrivenju nalazimo više eshatologije nego u bilo kojoj drugoj novozavjetnoj knjizi. Ono opisuje događaje od vremena kad je Ivan primio viđenje do svršetka vremena i nakon njega. Tema o stvaranju ima posebnu ulogu u vijesti i povezana je posebnim vezama s posljednjim vremenom.

Stvaranje se u Otkrivenju prvi put spominje neizravno u Otkrivenju 1,10. Ovaj tekst ukazuje na vrijeme kada je Ivan dobio ovo viđenje: u dan Gospodnji. Da bismo ovo razumjeli, moramo potražiti određena mjesta gdje se neki dan povezuje s Gospodinom. Jedini dan u tjednu, tako spomenut u Bibliji, jest subota. Ovo vrijedi za Stari (Iz 58,13), kao i za Novi zavjet (Mk 2,28). Stoga za dan u koji je Ivan primio viđenje možemo reći da je bio subota. To je ujedno bio dan spomena na stvaranje. (Vidi BP v. 10. 2002 - Subota, II. B. 3.)

Prvi veći tekst o stvaranju nalazimo u Otkrivenju 4. Ivanu je bio pokazan veličanstveni prizor nebeskog prijestolja na kojem sjedi Bog Otac. Oko prijestolja su sjedila dvadeset četiri starješine; tu su bila i četiri živa Bića. Dobar dio teologije ovog opisa vidljiv je u riječima hvalospjeva, posebno prikladnima za subotu.

Prvi hvalospjev pjevala su četiri Bića, slaveći Boga za Njegovu svetost rabeći *trisagion*, prilagođen iz oblika koji su serafini pjevali u Izajiji 6,3 (Otk 4,8). Zatim su se pridružila dvadeset četiri starješine, ali je sada sadržaj njihove pjesme bio nov, hvalospjev Bogu kao Stvoritelju (r. 11).

U Otkrivenju 10 nalazimo još izravniju eshatološku tvrdnju o stvaranju. Kad silni anđeo silazi na Zemlju, on diže desnicu i svečano se zaklinje u istinitost vijesti koju donosi. On se zaklinje Bogom "koji živi u vjeke vjekova, koji je stvorio nebo s onim što je na njemu, zemlju što je u njoj i more s onim što je u njemu" (r. 6). Objava ove proročke vijesti popraćena je ponovnim isticanjem Boga koji je bio i jest Stvoritelj.

Istu misao nalazimo u vijesti prvog anđela u Otkrivenju 14, prvoj od triju vijesti o svršetku vremena, kada će se dogoditi drugi Kristov dolazak i konačna žetva (14,6-12). U toj vijesti, koju treba objaviti u svim dijelovima Zemlje i narodima na njoj, nalazimo tri elementa: (1) poziv na propovijedanje "neprolazne radosne vijesti"; (2) poziv na objavu da je otpočeo predadventni sud na Nebu (1844. godine) i (3) poziv na klanjanje Bogu kao Stvoritelju u vrijeme svršetka. (Vidi BP v. 12. 2004 - Sud, III. B. 1.)

Otkrivenje 14,7 ne samo što ukazuje na Boga kao Stvoritelja, već potvrđuje da Mu se trebamo pokloniti kao Stvoritelju. Najprikladniji način da se poklonimo Bogu kao Stvoritelju jest da Ga štuujemo u dan koji je On odredio kao uspomenu na stvaranje, u subotu. Stoga u vrijeme svršetka trebamo istaknuti posebnu vijest, posebnu objavu, poseban poziv na klanjanje Bogu kao Stvori-

telju svetkovanjem subote, spomenika stvaranja koji je On sam uspostavio. (Vidi BP v. 13. 2005 - Ostatak/Tri anđela, V. A, B; BP v. 10. 2002 - Subota, III. E.)

E. Konačno ponovno stvaranje: nova Zemlja

Otkrivenje 21 i 22 opisuje veliki vrhunac propovijedanja Radosne vijesti. Sveti napokon ulaze u posjed fizičkog Božjeg kraljevstva. Ovaj opis nove Zemlje tek je slab odraz stvarnosti kakva će biti. Jedna strana ove obnove bit će ispunjenje različitih starozavjetnih proročanstava i obećanja koja se nisu ispunila na starom Izraelu, jer dio tog naroda nije pokazao vjeru. Otkrivenje 21 pokazuje ovu vezu posebnim izrazima. Prema prvom retku Ivan je opazio “novo nebo i novu zemlju, jer su iščezli prvo nebo i prva zemlja: mora više nema”. Ovo nas vraća na stvaranje neba, zemlje i mora opisanog u Postanku 1. Zanimljivo, na novoj Zemlji više nema mora kakvo postoji u današnjem svijetu. Štoviše, ovaj je redak oblikovan prema Izaiji 66,22, gdje nalazimo prvo obećanje o novim nebesima i novoj zemlji. Sada se ova obećanja ostvaruju točno onako kako su zamišljali starozavjetni proroci.

Prvo od dva viđenja na kraju Otkrivenja govori o ljudima koji nastavaju novu Zemlju i novi Jeruzalem. Drugo ističe mjesto gdje će prebivati kao i detaljni opis novog Jeruzalema. Ovo je upravo obrnuto od izvještaja stvaranja u Postanku 1 i 2. U Postanku 1 svijet je stvoren kao mjesto prebivanja ljudskih bića. U Postanku 2 na taj svijet dolaze ljudi, Adam i Eva. U Otkrivenju 21 tekst govori o onima koji nastavaju novu Zemlju, a Otkrivenje 22 o mjestu gdje će nastaviti.

Biblija počinje i završava s istom temom: stvaranjem. Postanak 1 i 2 sadrže izvještaj o prvotnom stvaranju; Otkrivenje 21 i 22 izvješćuju o novom, ponovnom stvaranju. U oba slučaja stvara Bog; oba stvaranja su Njegova, a ne ljudsko djelo. Sve što se nalazi između Postanka 1–2 i Otkrivenja 21–22 povijest je plana spasenja. (Vidi BP v. 8. 2000 - Bog, IV. C; BP v. 12. 2004 - Nova Zemlja, III. A–C.)

III. Teologija i osobno iskustvo

Iz ovog pregleda biblijskih tekstova koji se odnose na doktrinu o stvaranju, moguće je izvući različite pouke. Neke od njih mogu biti više apstraktne ili filozofske, dok su druge na razini osobnog iskustva i načina života.

A. Mi smo Njegova stvorenja

Mjesto odakle trebamo početi uzimati biblijske pouke o stvaranju jest činjenica da smo stvoreni. Mi smo stvorena bića. Biološki procesi pokrenuti tijekom tjedna stvaranja još uvijek traju i uzrok su da danas postojimo. Kao što je sam Bog učinio na kraju tog tjedna stvaranja, i mi možemo zastati i reći: “Vrlo je dobro.” To se odnosi na naš vlastiti život, na čuda tjelesnog sustava i funkcioniranje našeg organizma kao i na svijet izvan nas dok oko sebe promatramo živu i neživu prirodu.

Budući da smo Njegova stvorenja i da nas On je načinio, sva svoja dostignuća u konačnici moramo pripisati Njemu. Naši talenti, naše sposobnosti rezultat su Njegovog plana pri stvaranju. Ne treba prezirati glazbeni talent, poslovnost, sposobnost stjecanja bogatstva, akademsko obrazovanje, tjelesnu snagu, ratarske i industrijske proizvode, arhitektonske nacрте i konstrukcije i mnoga druga dostignuća ljudskih bića, već ih cijeniti kao proizvod bića stvorenih na Božju sliku. Ova činjenica zahtijeva da pred Njim pokažemo duboku poniznost.

B. Obožavanje našeg Stvoritelja

Činjenica da razumijemo kako smo stvoreni ne samo što nas dovodi u logičnu i razumnu vezu s našim Stvoriteljem, s drugim stvorenjima i svijetom oko nas, već u nama treba izazvati osjećaj strahopoštovanja pred veličinom Boga koji je sve stvorio. Ovaj osjećaj štovanja možemo izraziti u zajednici i osobno.

U izvještaju u Postanku 1 višeput je zapisano kako je Bog rekao: "I vidje Bog da je dobro", da bi posljednji blagoslov glasio: "I bijaše veoma dobro." Ovo nam pruža priliku da razmišljamo o naravi fizičkog svijeta. Postoji gledište prema kojemu je materija nešto loše, a dobro je ono što se odnosi na duh i filozofske misli. Međutim, ovakva je podjela pogrešna; to dvoje se međusobno ne isključuje. Hebrejska misao, izložena u Bibliji, upućuje nas da ozbiljno cijenimo ljepotu i korisnost tjelesnog.

Izvještaj u Postanku pokazuje da je ljudima dodijeljena glavna odgovornost za brigu o Zemlji i svemu što je na njoj. Ljudima je dana vlast nad pticama, ribama i kopnenim životinjama koje nastavaju Zemlju. To ne znači da ljudska bića trebaju vladati njima na njihovu štetu, već uvažavati životinje u njihovim odgovarajućim ekološkim granicama.

Biblija je jasna, posebice u Starome zavjetu, da je Bog različit i odvojen od onoga što je stvorio. Tako nije mislio poganski svijet uz granice starog Izraela koji je obožavao prirodne sile. Poganski politeizam ovisio je o svojim bogovima kojima je pristupao s darovima da bi ih umilostivio i sačuvao njihovu naklonost prema stanovnicima neke zemlje. U Bibliji su sve prirodne sile neosobne; ne smatraju se božanstvima i pod nadzorom su jednog, suverenog Stvoritelja.

C. Upraviteljska služba

Upraviteljska služba je još jedan način služenja Bogu Stvoritelju (vidi III. A, B). Kad se čovjek brine za zemlju, životinje i blago koje posjeduje, ne samo što treba držati na umu da su to Božji darovi, već i da Mu ih treba vratiti tako što će dijeliti s manje sretnima. (Vidi Upraviteljska služba, I. B; E. 2-4.)

D. Povijesni čin stvaranja

Biblija Božja stvaralačka djela smatra povijesnima. Ona su bila toliko poznata i priznata, da je pojam Boga kao Stvoritelja uveden u formulaciju koja je služila kao uvod u molitve, proročanstva, obećanja i nabranje Božjih silnih djela u prošlosti. Božja stvaralačka djela u Postanku 1 smatrana su samo početkom ovih silnih djela.

E. Obožavanje Održavatelja

Biblijski tekstovi koje smo proučili dovoljno jasno pokazuju da ljudi u prošlosti nisu smatrali kako je Stvoriteljevo djelovanje prestalo s tjednom stvaranja. Ono je nastavljeno tijekom biblijskih vremena sve do danas. I u Starome i u Novome zavjetu nalazimo izjave o Božjem stvaralačkom djelu nakon čega slijede tekstovi koji pokazuju da On nastavlja održavati ono što je stvorio. To se odnosi i danas na svako živo ljudsko biće. Kad ne bi bilo Božje sile koja održava, nitko od nas ne bi živio.

F. Bog se otkriva u prirodi

Starozavjetni tekstovi, posebno u Psalmima, svjedoče o činjenici da u prirodi možemo vidjeti djela Božjih ruku. Priroda nam govori o Bogu te prirode. Od nje ne možemo naučiti sve o Bogu, budući da je njezino svjedočenje zamagljeno grijehom; pa ipak svijet prirode još uvijek svjedoči o Božjoj sili i veličini. Dobro je da obratimo pozornost na to svjedočenje.

G. Odbacivanje evolucije

Teorija o evoluciji, prema kojoj se život tijekom dugih razdoblja razvijao od nižih oblika u više, ne slaže se s biblijskim tekstom ni na teističkoj ni na neteističkoj osnovi. Izjave o stvaranju u Starome i Novome zavjetu potvrđuju istovjetna gledišta o Božjem djelu stvaranja prigodom osnivanja ovoga svijeta. U vrijeme izvornog prvog tjedna stvaranja izvedeno je posebno stvaranje. Suvremena znanost to može opovrgavati, ali to ne može učiniti na osnovi zdrave egzegzeze biblijskog teksta, već samo na osnovi izvanbiblijskih čimbenika.

H. Misija i vijest

Kao što je prikazano u dijelu II. D o stvaranju u Otkrivenju, postoji posljednja vijest koju treba objaviti svijetu. Ona obuhvaća jasne izjave o nebeskom Bogu kao Stvoritelju-Bogu. Vijest o Stvoritelju-Bogu treba navijestiti u određenom trenutku u planu povijesti spasenja, tijekom vremena poznatog iz Danielove knjige kao "vrijeme svršetka". Treba obratiti pozornost na Stvoritelja-Boga upravo onda kad je On zamagljen idejama ljudskih bića. Za raščišćavanje ove situacije treba priznati i objaviti Boga kao Stvoritelja. Ovo je posljednji put istaknuto pojavom silnog anđela u Otkrivenju 10 i prvog anđela u Otkrivenju 14.

Stoljećima su sveti očekivali dolazak Božjeg kraljevstva. Starozavjetni prikaz ovog davno željenog kraljevstva nije sasvim jasan, ali je pojašnjen eshatološkim obećanjima u Novome zavjetu. Kad Bog konačno uspostavi svoje vječno kraljevstvo, ono će se temeljito razlikovati od svijeta kakav danas poznajemo. Ovo ponovno stvaranje zahtijevat će novo i svježe djelovanje Njegove stvaralačke sile. Zato Biblija to novo kraljevstvo naziva novim nebesima i novom zemljom. Novi Jeruzalem bit će mnogo slaviji i ljepši od svega što su ljudi poznavali. Gospodin Bog sjedit će na prijestolju usred novog Jeruzalema na obnovljenoj Zemlji. Oni koji se uzdaju u Stvoritelja i Otkupitelja Boga, dočekat će ispunjenje svojih dugoočekivanih nada. Tada će pravedni trajno uživati u djelima svojih ruku, kao što će Bog trajno uživati u djelima svojih stvaralačkih ruku.

IV. Povijesni pregled

A. Stari Bliski istok

Priče o stvaranju u starom svijetu obilježene su politeizmom. U ovim pričama o stvaranju svijeta nalazimo epizode o ratu bogova i njihovim sukobljenim mišljenjima. U takvim neslaganjima volja jednog boga ili skupine bogova nadvladava želje drugog boga ili skupine bogova. Nasuprot tome, Biblija stvaranje vidi kao djelo jednog suverenog Boga koji vlada prirodom, a svoje snage i elemente koristi za ostvarenje svojih ciljeva.

1. Asirsko gledišće: Enuma Eliš

U priči o Enumi Elišu sukobile su se dvije skupine bogova. Jednu je predvodila božica Tiamat, predstavница vođa, i njezin muž Kingu. Druga skupina nije bila organizirana pa je tražila vođu. Prema babilonskoj verziji, za vođu su izabrali Marduka, dok je prema asirskoj verziji to bio Ašur. U tim pričama Marduk ili Ašur porazio je Tiamat i Kingua, pa je božičino tijelo bilo uzduž razrezano popola da bi se podijelile vode nad svodom i vode ispod svoda. Ovdje nalazimo blijedu sličnost s događajima drugog dana u izvještaju o stvaranju iz Postanka 1. Ime Tiamat vjerojatno se može lingvistički povezati s hebrejskom riječju *ṯhôm*, koja je u Postanku 1 prevedena s “bezdan”. Kingu je ubijen, a njegova je krv pomiješana s glinom od koje su načinjeni ljudi. Neki u ovome vide blijedu sličnost sa šestim danom stvaranja u biblijskom izvještaju.

2. Starobabilonska verzija: Atrahazis

Najstariji primjerak Epa o Atrahazisu potječe iz sedamnaestog stoljeća prije Krista. Izvorna priča je svakako još starija. Priča počinje s nižim bogovima koji su morali obavljati najveći dio posla za više bogove. To im je dosadilo pa su odlučili obustaviti rad. Na kraju je načinjen kompromis prema kojem će biti stvorena ljudska bića da ponesu teret posla.

Nakon odluke o stvaranju ljudskog roda, uključila se božica rađanja. Očistila je glinu potrebnu za projekt; zatim je ubijen bog We-ila da bi se njegova krv mogla pomiješati s glinom. Kad je tako ova posebno pripravljena glina bila gotova, božica rađanja otkinula je od nje četrnaest komadića i legla na njih. Kad je došlo vrijeme za rađanje sedam muškaraca i sedam žena, prišlo je nekoliko drugih božica rađanja da pomognu kod porođaja i tako se rodilo čovječanstvo. Sličnost s biblijskim izvještajem je u tome što je ljudski rod načinjen od praha zemaljskog, ili gline, no u biblijskom izvještaju Bog je to učinio u jedan jedini dan.

3. Sumersko stvaranje

Tekst Eridu poznat je iz primjeraka pločica koje potječu iz otprilike sedamnaestog stoljeća prije Krista. U usmenom i pisanom obliku vjerojatno je bio mnogo stariji. Priča govori o stvaranju, prepotopnom životu i potopu.

Na nesreću, prvih je trideset šest redaka na početku teksta odlomljeno. U njima je moralo biti potpuno prikazano stvaranje. Međutim, ostao je sažetak: “Kad su An, Enlil, Enki i Ninhursaga [božica rađanja] oblikovali crnoglavi narod [Sumerane], učinili su da iz zemlje u obilju iziđu male zemaljske životinje.”

Postoji više sličnosti između ovog sažetka i biblijskog zapisa. Ljudi i životinje stvoreni su istodobno; životinje su stvorene na sličan način, od zemlje. Njihova brojnost ogleda se u biblijskom izvještaju prema kojem su zemlja, zrak i vode provrvjeli živim stvorenjima. Međutim, sumerska priča stavlja Sumerane u središte stvaranja ljudi, dok Biblija prikazuje Adama i Evu kao pretke cjelokupnog ljudskog roda. Politeizam je vidljiv u suradnji glavnih bogova u činu stvaranja i posebno u aktivnosti božice rađanja.

4. Staroegipatski mitovi o stvaranju

Nedosljednost ideja o stvaranju vidljiva je u nizu mitova. U različita vremena u stvaranje su bili uključivani razni bogovi. Možda je najvažniji egipatski tekst o stvaranju Memfiska teologija

(ANET 4–6). U njemu stvoritelj-bog Ptah stvara izgovaranjem riječi, što podsjeća na Postanak 1.

U različita vremena različiti su bogovi prikazivani kao značajni za djelo stvaranja. Tako su u ovo ili ono vrijeme glavnim stvoriteljem bogom bili smatrani Amun, Aten, Atum, Ptah i Khnum. Ideja sukoba povezana s činom stvaranja prisutna je u jednom mitu poznatom kao “Odbojnost zmaja i stvaranje” (Isto, 6,7). S pokroviteljskim stajalištem jedan tekst smatra grad Tebu u Gornjem Egiptu središtem stvaranja (Isto, 8).

5. Grčka teologija o stvaranju

Teško je odrediti vrijeme Hesiodova djelovanja, premda su njegovi spisi bili dobro poznati u petom stoljeću prije Krista. Danas se misli da potječu iz devetog stoljeća prije Krista. U dva različita djela nalazimo njegova razmatranja o stvaranju. Opis stvaranja svemira nalazimo u njegovom djelu *Postanak bogova*, a priču o stvaranju ljudskog roda u legendi o Pandori i petorim dobima, zabilježenoj u djelu *Djela i dani*.

U Hesiodovoj *Theogoniji* priča o stvaranju svijeta izričito je putena. U okviru rodoslovlja umetnute su priče o bogovima. Dio svrhe ovog mita bio je uzvisiti Zeusa, kao što je Enuma Eliš napisan s namjerom da se veliča Marduk. Tekst govori o tri glavna naraštaja bogova. Prvi (stihovi 116-210) je rodoslovlje Kaosa, Erosa i nekih drugih bogova i njihove djece. Priče o drugom naraštaju bogova govore o podrijetlu Titanove djece, Kronosove djece i djece drugih bogova (stihovi 211-735). Ovaj dio govori i o stvaranju žene, ali ne i muškarca. Dio završava pričom o ratu između bogova na nebu. Treći dio rodoslovlja ističe Zeusovu kraljevstvu vlast i brakove, zajedno s pričama o drugim bogovima (stihovi 736-880).

S druge strane legenda o Pandori razlikuje dobru muškost i ne tako dobru ženskost. Neki su u njoj vidjeli odjek biblijskog izvještaja o padu Eve. S biblijskog gledišta možemo reći da ove priče više govore o padu i propadanju u zlo nego o prvotnom stvaranju. Od slavnog zlatnog doma ljudski je rod krenuo putem propadanja; ove priče više govore o nazadovanju ljudskog roda u odnosu na ovo prvotno stanje, nego o njegovoj evoluciji na ljestvici napretka.

B. Židovska literatura između dvaju zavjeta

Kao primjere literature između dvaju zavjeta uzimamo knjige Prvu Henokovu i Jubileje, koje pripadaju pseudoepigrafima iz drugog stoljeća prije Krista. Kao što se može očekivati, s obzirom na to da su potekle iz hebrejskih Pisama, one slijede uzorak stvaranja iz Postanka. Od izvještaja u Postanku odstupaju samo toliko što dodaju pojedinosti koje ne nalazimo u Bibliji i digresije u različitim smjerovima. Prva Henokova ima više pojedinosti od Druge.

Knjiga Jubileja o stvaranju govori dosta slično kao Biblija. U Jubilejima 2 i 3 jezik je sličan onome u Postanku. Stvaranje je trajalo šest dana, istim redoslijedom kao u Postanku, ali s više pojedinosti o svakom danu. Poduži ulomak opisuje sedmi dan, prvu subotu. Svrha je ove naracije utvrđivanje sigurnog ishodišta od kojeg počinje prvi ciklus subotnjih i jubilarnih godina.

Važna tema u Prvoj Henokovoj jest uredan ciklus u prirodi u kojem se zvijezde, Sunce i Mjesec kreću svojim orbitama, a vjetrovi, mora i godišnja doba poštuju svoj redovni ciklus. Ovi ciklusi služe kao podloga za astronomske spekulacije koje se poslije pojavljuju u knjizi. Za ove redovne cikluse pisac kaže: “Svi oni pripadaju onome koji živi zauvijek. Njegovo se djelo odvija i napreduje iz godinu u godinu. I sva njegova djela napreduju i slušaju njega, i ne mijenjaju se; ali

sve funkcionira onako kako je to Bog odredio.” (1. Henokova 5,1-3) Ova je ideja svakako sukladna starozavjetnoj ideji o Božjem stvaranju i održavanju.

Prema 1. Henokovoj 10,17-22, postojat će nova Zemlja. Obradivat će se u pravednosti, a bit će zasađena stablima blagoslova. Obilno će roditi biljke, stabla i loza, a okaljanosti i bezakonja će nestati.

C. Židovski izvori iz prvog stoljeća

Sasvim je prirodno da povijesno djelo Josipa Flavija (oko 37. do oko 100.), *Židovske starine*, nakon rasprave o izvorima, počinje s izvještajem o stvaranju kakav nalazimo u Postanku. Ovaj dio njegovog djela nalazimo u prvoj knjizi u poglavljima 27-42. Izvještaj slijedi redosljed biblijskog teksta. Eventualna umetanja su skromna.

Kada dolazi do Postanka 2, Josip Flavije prelazi izravno na stvaranje čovjeka, bez komentiranja stanja u polju i vrtu. Imenom i mjestom opisuju rijeke iz Postanka 2. U vezi s padom u grijeh iz Postanka 3, Josip Flavije smatra da se prvi par kratko vrijeme osjećao “sretnijim” nakon što je jeo zabranjeni plod sa stabla spoznaje dobra i zla. Tako uglavnom dosta vjerno slijedi kanonski izvještaj o stvaranju i njime se služi u povijesne svrhe, kao uvodom u svoju povijest Izraela.

Filon Aleksandrijski, koji je živio i djelovao u prvoj polovini prvog stoljeća, unosi novi element u izvještaj o stvaranju. Utjecaj grčke filozofije na Filonovo razmišljanje i spise očit je u njegovom tumačenju biblijskog izvještaja o stvaranju. Dok nepokolebljivo zadržava jezgru biblijske vjere koja stoji iza izvještaja o stvaranju, on pojedinosti tog izvještaja tumači kao slikovite i simbolične (*O stvaranju*).

Filonov pogled na stvaranje pokazuje kako se Pismo čitalo i tumačilo prema načelima grčke filozofije. Ova se dihotomija između stvarnosti i ideala zadržala pa je stvaranje pretvoreno u nešto što nije bilo kad je izišlo iz Božjih ruku. Za Hebreje je stvoreni materijalni svijet vrlo dobar, dok prema grčkom i Platonovu mišljenju duhovno i idealno nadvisuje materijalno.

D. Prva Crkva: Origen i Augustin

Budući da je potjecao iz Aleksandrije, Origen (oko 185. do oko 254.) je, što ne iznenađuje, slijedio aleksandrijsku metodu egzezeze, čiji je predstavnik prije njega bio Filon. U Postanku 1 kao i u drugim biblijskim ulomcima Origen je vidio trostruki prikaz – doslovni, moralni i alegorijski – pri čemu je jasno zastupao ovaj posljednji.

Augustin (354.–430.) je zastupao sasvim drugačiji pogled na izvještaj o stvaranju od Origena. Zamijetio je da su sati, dani, mjeseci i godine označeni kretanjem nebeskih tijela koja je Bog pokrenuo (*O Božjoj državi*, 12. 15). Premda nije bio siguran u pogledu prva tri dana tjedna stvaranja (Isto, 11. 6), bio je načisto što se tiče naravi stvorenih djela. Ona nisu bila slikovita ni simbolička. Augustin je također naglasio da sklad i jedinstvo u prirodi pružaju dovoljno razloga za proslavljanje Stvoriteljeve mudrosti (*Ispovijesti*, 7. 13). Dosta je naglašavao da ova hvala pripada Stvoritelju, čak i od neživih stvorenja koja Augustin personificira (*O Božjoj državi*, 11. 4). Sedmi dan stvaranja uzimao je doslovno, ali je Božji počinak bio duhovan (Isto, 11. 8).

Augustin je dosta pozornosti posvetio računanju godina starosti u rodoslovlju stanovnika pretpotopnog svijeta (Post 5). Usporedio je hebrejske i grčke rukopise želeći točno izračunati njihovu starost. Smatrao je, na osnovi vremena potopa, da su njihove godine bile slične našima. Iz

njegove je rasprave razvidno da je ljude prije potopa, uključujući Adama i Evu, smatrao stvarnim osobama, sa stvarnim godinama rođenja i smrti (*O Božjoj državi*, 15. 10-15). Na osnovi svojeg proučavanja zaključio je, temeljeći se na teoriji dan-doba, da svijet još nije dosegnuo starost od 6000 godina (Isto, 20. 7).

E. Srednjovjekovno razdoblje: Toma Akvinski kao primjer

Najveće djelo Tome Akvinskog (oko 1225.–1274.) bilo je njegova *Summa Theologiae*, najviše dostignuće srednjovjekovne teološke sistematizacije. Od tri glavna dijela, prvi dio raspravlja o Bogu, Njegovoj naravi i svemu što je poteklo od Njega. Premda je za Akvinskoga u različitim područjima razum na prvome mjestu, mnoge osnovne kršćanske doktrine, uključujući i stvaranje svijeta, došle su do nas božanskim otkrivenjem. Istodobno istine kao što su postojanje Boga i stvaranje, ne smijemo smatrati protivnima razumu.

Većinu svojih argumenata u prilog postojanju Boga Akvinski izvodi iz naravi stvaranja. Stvaranje je pokrenuo prvi uzrok; zahvaljujući tome, znamo za njega. Budući da je prvi uzrok, On je učinio da dođe do stvaranja, koje je opet proizvelo niz drugih uzroka. Nipošto ne smijemo ispustiti iz vida štetu koju je grijeh prouzročio tom savršenom stvaranju. Argument Tome Akvinskoga za razumno stvaranje prirode postao je omiljen predmet današnjih znanstvenika i filozofa. Među našim suvremenincima pojavila se neka vrsta “sekularnog teizma”, koji u prirodi vide očiti red (dizajn), pa se vraćaju Dizajneru, premda Ga možda ne obožavaju na uobičajeni način.

F. Reformacija: Martin Luther kao primjer

Luther je doktorirao 18. listopada 1512. godine. Tjedan dana poslije počeo je održavati predavanja o Postanku. Na nesreću, ova su prva predavanja izgubljena. Međutim, na raspolaganju nam je njegova druga zbirka *Predavanja o Postanku*, s kojima je počeo 1. lipnja 1535. Ova predavanja o prvih pet poglavlja dobro prikazuju ono što je zrel Luther mislio o stvaranju (*Lutherova djela*, sv. 1).

Luther je vjerovao u stvaranje ex nihilo, jer je na samom početku svojeg djela izjavio da “od Mojsija znamo kako ovaj svijet nije postojao prije 6000 godina” (Isto, 1. 3). Iz mnogih ulomaka u njegovom djelu vidimo da je fizičkom stvaranju pristupao sasvim doslovno. Pisao je: “Ono što Mojsije naziva nebom i zemljom, nije bilo onakvo kakvo mi poznajemo, već grube i bezoblične mase koje su postojale do tog trenutka. Voda je bila tamna; budući da je po prirodi lakša, ona je okruživala još uvijek bezobličnu zemlju, kao blato ili gusta magla. Ovu primarnu materiju, tako da kažemo, Bog za svoje kasnije djelo, prema jasnim riječima u Dekalogu (Post 20,11), nije stvorio izvan šest dana, već na početku prvog dana.” (Isto, 6)

Opis stanja Zemlje “pusta i prazna” Luther je shvatio kao prazni, neoblikovani planet bez ičega živog (Isto, 7).

Luther je također odbacio spekulacije filozofa na tom području. Spomenuo je Aristotelov (i od Tome Akvinskoga) Prvi Uzrok, ali se nije bavio tom idejom. Namjesto toga potvrdio je: “Slijedimo Mojsija i objavimo da se sve ove pojave događaju i da su upravljane jednostavno Božjom riječju.” (Isto, 30) Neke dijelove izvještaja o stvaranju, koje nije razumio, Luther je prepustio Bogu i prihvatio ih vjerom. Nakon razdjeljivanja voda, potvrdio je: “Sam Bog želi ostati jedini gospodar svog poretka i sudac svoga svijeta. Stoga u ovome ne trebamo biti posebno znatiželjni.” (Isto, 33)

Zanimljivo je koliko je stvaranje malo djelovalo na izjave u kedu i katehizaciji, koje su bile posljedica reformacije. U pregledu devet takvih dokumenata samo u Lutherovu *Malom katekizmu* iz 1529. nalazimo izjavu o stvaranju, i to samo kao opću tvrdnju o Bogu kao Stvoritelju svega. Razlog ovoga očitog nedostatka jest u tome što su reformatori u ovom predmetu bili složni, pa on nije bio važna točka oko koje bi se sporili s Rimokatoličkom crkvom. Ovo je vjerojatno bilo posljednji put da je postojao popriličan stupanj jedinstva u tom predmetu, jer se s dolaskom racionalizma u sljedeća dva stoljeća ovo slaganje raspalo u niz vrlo različitih gledišta.

G. Doba racionalizma

Pojavom znanstvenih istraživanja u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću, na području filozofije su se pojavile nove misli i ideje o svijetu i svemiru. Otkrića Galileja, Keplera, Newtona, Harveyja i drugih dovela su do novog načina razmišljanja o funkcioniranju svemira utemeljenog na mehanici. Ono što je počelo kao proučavanje zakona koje je Bog stvorio u prirodi, završilo je njihovim odvajanjem od Boga s kojim su isprva bili povezani. Ovo je bilo posebno vidljivo u slučaju Isaaca Newtona (1642.–1727.). Kao pobožni kršćanin, otkrio je u svijetu fizikalnih zakona ono što je druge navelo da razviju gledišta koja su ove zakone odvojila od Boga. Svemir je prepušten sam sebi, i premda se ravna prema zakonima, smatralo se da su mu oni svojstveni.

Budući da su svemir smatrali neovisnim o Bogu, iz razmišljanja filozofa onog vremena nastalo je božanskog Stvoritelja. To je dovelo do deističkog pogleda na svemir, takozvanog modela urara. Kao veliki urar, Bog je načinio svijet, a onda ga je pustio da radi sam u skladu sa zakonima koji su s njim stvoreni. Sat je bio navijen i sad je mogao otkucavati bez Božjeg pomoći. To je opet dovelo do zaključka da se Bog ne miješa u prirodno funkcioniranje ovog svijeta. Zbog toga su sada isključena čuda, kao i izravno otkrivenje proroka. Možda je Stvoritelj postojao u početku, ali nakon stvaranja ovoga svijeta On se za njega više ne zanima.

Nedostajao je samo korak do ideje da ljudskom rodu nije potreban ni urar Bog. Svemir ne samo što funkcionira sam po sebi, nego je i sam po sebi nastao, spontano, bez pomoći urara. Takav filozofski razvoj odrazio se na biblijski izvještaj o stvaranju na dva različita, ali paralelna načina. Prvi je bio nastanak književne kritike biblijskog izvještaja, a drugi priznanje da je znanost dokazala netočnost biblijskog izvještaja o stvaranju. Oba pristupa biblijskome izvještaju postoje i danas; istražiti ćemo njihov razvitak, kao i neke probleme koji su se odrazili na biblijski izvještaj.

1. Književna kritika Knjige Postanka i izvještaja o stvaranju

Jedan od prvih kritičara izvještaja o stvaranju bio je Benedict Spinoza, židovski filozof koji je živio u Nizozemskoj (1632.–1677.). Međutim, njegovi su komentari bili samo uvod u ono što će doći. Prekretnica kojom počinje suvremeno doba književne kritike Postanka i izvještaja o stvaranju jest studija Jeana Astruca, francuskog fizičara (1684.–1766.), koji je 1753. objavio dvije teorije o nastanku Knjige Postanka. Astruc je i dalje tvrdio da je Mojsije autor Postanka, ali je tvrdio da se Mojsije služio drugim izvorima i da ih je složio u četiri stupca. Kasniji pisari su ih presložili i tako knjizi dali sadašnji izgled. Tvrdio je da različita božanska imena u Postanku 1 i 2 potječu iz različitih izvora.

Nije trebalo dugo da se Astrucova ideja proširi i ovi izvori odvoje od Mojsija. To je učinio Johann Eichhorn (1752.–1827.); on je ustvrdio da su ovi izvori potekli iz različitih vremena i od različitih pisara mnogo kasnije nakon Mojsija. Drugi su znanstvenici devetnaestog stoljeća dopunjavali ovu teoriju, dok se u najvećoj sintezi u djelu Juliusa Wellhausena (1844.–1918.) nije pojavila kao dokumentarna hipoteza. *Die Komposition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments* (3. izdanje, 1899.). Ova je teorija bila izložena stalnim prilagodbama. Danas se tvrdi da su četiri glavna izvora Petoknjižja – *J, E, D i P* – podijeljena na razdoblje od oko pet stotina godina, od Davida do vremena nakon izgnanstva.

Dva poglavlja na početku Postanka pripisuju se izvoru *E* i izvoru *J*. Razlog je uporaba različitih božanskih imena i različitih književnih stilova. Prema ovome, izvještaje o stvaranju nije napisao Mojsije, već kasniji pisari. Budući da su pisani kasno u biblijskoj povijesti, a pisala ih je različita skupina pisara koji su djelovali u razna vremena, ne mogu se smatrati pouzdanom poviješću.

Konzervativni pisci, židovski kao i kršćanski, ozbiljno su kritizirali dokumentarnu hipotezu. Posebno značajna imena među njima su U. Cassuto (*The Documentary Hypothesis*, engl. prijevod 1961.), M. H. Segal (*The Pentateuch*, 1967.) i O. T. Allis (*The Five Books of Moses*, 1943.). Dio I. B ovog članka odgovor je onima koji zastupaju dokumentarnu hipotezu gdje se ukazuje na elemente koji oba poglavlja povezuju s istim autorom. Precizno slaganje riječi, slogova i brojenje naglasaka u ovim dvama izvještajima jasno govori protiv toga da su Postanak 1 i 2 proizvodi različitih pisarskih škola, udaljenih četiri i više stoljeća. Osim toga, pokazalo se da uporaba božanskih imena u oba poglavlja ima teološko značenje vezano uz Božje funkcije.

Dokumentarna hipoteza ne uspijeva prepoznati paralelizam i ponavljanje kao stil hebrejske literature u poeziji kao i u prozi. Izvještaj u Postanku 2 paralelno je ponavljanje nekoliko izabranih motiva iz Postanka 1, što je uobičajeno u hebrejskom paralelizmu kao načinu pisanja. S obzirom na to da je izvještaj o stvaranju jedna od važnih točaka u hebrejskoj Bibliji, logično je očekivati ponavljanje paralelizmom.

Znanstvenici se uglavnom svrstavaju u dvije različite skupine: one koji Izrael stavljaju na gomilu s ostalim zemljama i kulturama na starom Bliskom istoku, i one koji nastoje Izrael prikazati posebnim i jedinstvenim. Književni su kritičari nastojali naći elemente koji razdvajaju dva izvještaja o stvaranju u Postanku zanemarujući elemente koji ih povezuju. Iznad svega, zanemarili su glavni književni mehanizam koji ih povezuje, ponavljanje misli paralelizmom.

Nakon dokumentarne hipoteze slijedile su druge tehnike analiziranja biblijskog teksta. Jedna od njih je kritika oblika koju je prvi razvio H. Gunkel (*The Legends of Genesis*, 1901.). Ova filozofska škola naglašava „životni kontekst“ (*setting in life*) u kojem je nastala priča te istražuje cjeline u kojima je narativna građa prenošena. Gunkel je biblijski izvještaj o stvaranju pokušao povezati s mezopotamskim Kaosovim mitom o stvaranju (vidi IV. A. 1). Budući da temi kaosa u Postanku 1 nije dano značajnije mjesto, Gunkel je tvrdio da “možemo *nagađati* kako je riječ o nekom obliku izvještaja u kojem se javlja više osoba i u kojem je svijet stvoren nakon sukoba Boga i Kaosa” (Gunkel, 74; kurziv dodao pisac članka). Glavna riječ ovdje je “nagađati”. Drugim riječima, budući da u biblijskom tekstu kakav je danas nema Kaosa, izvještaj treba tako rekonstruirati da govori o borbi s Kaosom. Na ovaj način babilonski mit postaje mjerilom po kojem bi trebalo rekonstruirati biblijski izvještaj o stvaranju, premda oni imaju tako malo zajedničkog.

2. Znanstvena kritika Postanka i izvještaja o stvaranju

Prvu priliku znanstvenicima da kritiziraju izvještaj o stvaranju i s njim izvještaj o popotpu, pružili su nalazi i teorije geologije. Premda je bilo prethodnika, može se reći da je temelj suvremene evolucionističke geologije položio James Hutton (1726.–1797.). Ispitujući formacije stijena u svojoj rodnoj Škotskoj i u Engleskoj, počeo je posebno isticati sporo djelovanje erozije tekuće vode u ispiranju tla i oblikovanju novih stijena taloženjem. To je postavilo teoretski temelj za uniformitarizam, prema kojemu je danas sve onako kako je uvijek bilo. Ako pretpostavimo da je sadašnjica sveobuhvatan ključ za prošlost, uniformitarističke pretpostavke postaju mjerom vremena za prošlost, koja se proteže u gotovo beskrajnoj izmjeni ciklusa erozije i taloženja. S ovom temeljnom pretpostavkom o geološkim dobima prijedene su granice svega što je biblijsko stvaranje kao ne tako davni događaj moglo obuhvatiti. Franzus Georges Cuvier (1769.–1832.) ubrzo je dodao ovoj teoriji o taloženju svoju studiju fosila.

a. Devetnaesto stoljeće. Nepoznati engleski mjernik imenom William “Strata” (Slojeviti) Smith dao je prilog ovom sustavu razvrstavajući različite skupove stijena koje je našao u svojem mjerničkom poslu. Smith je razradio ideju “indeksnih fosila” za sloj stijena koji je poznao i na osnovi nje načinio geološku kartu središnje Engleske. Prihvatanje ove karte bilo je za njega dovoljno ohrabrenje da projekt geološkog kartografiranja proširi na sve dijelove Engleske. Smith je bio Cuvierov suvremenik, ali zbog svojeg ograničenog obrazovanja vjerojatno nikada nije upoznao Cuvierovo djelo slične naravi.

Premda su Huttonovo, Cuvierovo i Smithovo djelo poduprli i proširili ideju o golemim vremenskim razdobljima nužnim za taloženje geoloških slojeva i fosila koje su sadržavali, mehanizam za daljnji napredak objavljen je 1844. Autor knjige *Vestiges of the Natural History of Creation*, nije bio poznat u vrijeme njenog objavljivanja; saznalo se da je njezin autor Robert Chambers, veoma poznati nakladnik *Cyclopaedia of English Literature*, i to tek nakon njegove smrti. Prema ovom djelu razvitak od beskralješnjaka do riba, od gmazova do sisavaca i čovjeka, kako je vidljivo iz fosila, djelo je postupnog napretka ili *evolucije*. Premda još nije bio predložen mehanizam evolucije, ideja da su se životni oblici smjenjivali jedan za drugim tijekom dugih razdoblja, bila je veoma poznata prije Darwina.

U međuvremenu je Charles Lyell (1797.–1875.) iskristalizirao načela uniformitarističke evolucionističke geologije. Ovaj pristup iznio je u svojoj knjizi *The Principles of Geology*; prva tri sveska objavljena su 1830. Iznenađuje što se Lyell dugo opirao evolucionističkim posljedicama svoga djela. Odbacio je Chambersovu knjigu *Vestiges* i odupro se Darwinovoj teoriji kad je ova bila objavljena. Konačno je kapitulirao i u kasnijim je godinama prihvatio.

Leyellovo djelo *Principles of Geology* bilo je dobro poznato i izvršilo je golem utjecaj na prijelaz s kratke biblijske kronologije stvaranja na strahovito dugu vremensku skalu uniformitarističke geologije. Darwin je na svoje putovanje brodom Beagle ponio Leyellovu knjigu; ona mu je poslužila kao geološka početnica za biološku teoriju koju je poslije razradio. Njegova teorija o evoluciji ovisi o izboru i preživljavanju najposobnijeg među vrstama koje su se smjenjivale jedna za drugom. Ovo je 1859. objavio u svojoj knjizi *Podrijetlo vrsta*.

U devetnaestom stoljeću ovim se idejama usprotivio niz kreacionista, ali se njihova orijentacija nešto razlikovala od orijentacije kreacionista u dvadesetom stoljeću. Jedan od prvih veoma

poznatih kreacionista bio je Louis Agassiz (1807.–1873.), dobro poznat po svojem istraživanju fosila i promatranju ledenjaka i teorijama o njihovom nastanku.

b. Dvadeseto stoljeće. Na području geologije, biologije i genetike došlo je do snažnog napretka koji danas utječe na gledišta znanstvenika u ovim predmetima. Na području geologije došlo je do odmaka od uniformitarizma. Današnji geolozi, bili evolucionisti ili ne, uglavnom se slažu da postoji obilje dokaza za katastrofe u izmjeni geoloških razdoblja. Razlika između ovog gledišta i gledišta kreacionista jest u tome što geolozi evolucionisti u izmjeni geoloških razdoblja vide mnoštvo katastrofa, dok kreacionisti većinu njih svrstavaju u jednu veliku katastrofu, biblijski potop. O načinu na koji se odnosimo prema podacima o potopu, ovisit će kako ćemo gledati na stvaranje koje mu je prethodilo.

Još jedno područje koje je djelovalo na kršćanski svjetonazor jest radiometrijsko datiranje što su ga razvili fizičari. Radiometrijsko datiranje, kojim se određuje starost elemenata u nefosilnim (nesedimentnim) stijenkama, smješta ove elemente i njihove vulkanske taloge milijunima godina u prošlost. Oni se još uvijek mogu uskladiti s kršćanskim gledištem o stvaranju u Postanku 1 ako prihvatimo da je primordijalni planet postojao u stanju mirovanja prije tjedna stvaranja i nastanka života na Zemlji. Radiokarbonsko datiranje koristi se za određivanje starosti mrtvih organizama, organskog materijala, ali kako se vraća dublje u prošlost, metoda postaje sve netočnijom.

Na području biologije genetika je posebno snažno utjecala na teoriju o evoluciji. Darwin je imao samo rudimentarno znanje o genetici. Smatrao je da naslijeđene karakteristike prenose okrugla tjelešca u krvi. U isto vrijeme dok je djelovao Darwin, redovnik Georg Mendel otkrio je zakone nasljeđivanja kojima je upravljala genetika. Na nesreću, njegovo se djelo izgubilo i tek je poslije otkriveno. Danas se misli da se promjene u karakteristikama zbivaju zbog mutacije gena. To je problem za evoluciju zato što su mutacije najčešće štetne, a ne korisne. Učinjen je pokušaj da se problem riješi proučavanjem genetike populacije. Ako uzmemo cijelu populaciju jedne vrste, statistički je moguće nadvladati štetne mutacije i odabrati korisne.

U biologiji je do velike revolucije došlo otkrićem dvostrukog helikalnog oblika molekule DNK Watsona i Cricka 1953. Danas je poznato da se pri reprodukciji temeljni par koji vezuje hrbrat DNK otvara i da se polovice roditeljskih parova udružuju u stvaranju novog člana vrste. To još više otežava hipotezu o evoluciji vrsta zbog silne veličine i složenosti problema. Trenutačno je u tijeku istraživanje i definiranje svih baznih parova DNK čovjekovih gena i kromosoma. Budući da ljudski genom čini više od tri milijarde osnovnih parova, mogućnost da je tako složeno biće moglo proizići iz evolucije, postaje strahovito malena. Svjedočanstvo zadivljujućih čuda genetike isto je kao i svjedočanstvo biblijskog pisca koji je rekao da smo "tako čudesno stvoreni" (Ps 139,14 – Ru).

H. Doprinosa adventista sedmoga dana

Adventisti su u dvadesetom stoljeću puno pridonijeli kreacionizmu. Inicijator ovog truda bio je George McCready Price (1870.–1963.). Premda samouk u geologiji, bio je kritičar stručnih geoloških publikacija. Nijekao je da u podjeli fosila postoji red u geološkim slojevima i držao da su geološki slojevi na mnogim mjestima poremećeni. Geolozi priznaju da su na nekim mjestima slojevi izokrenuti, ali smatraju da je to prividno jer su uvjereni da su se razvili kad su se donji slojevi naborali iznad mlađih slojeva. Price je držao da su izokrenuti slojevi nastali ispravnim re-

doslijedom i da teorija geologa o tom pitanju nije točna. Ovu kritiku objavio je u nizu knjiga: *The New Geology* (1923.), *The Predicament of Evolution* (1925.), *Genesis Vindicated* (1941.) i *Common-Sense Geology* (1946.). Price se doista može nazvati ocem kreacionističkog pokreta dvadesetog stoljeća.

Priceove tvrdnje nisu ostale bez odgovora, čak ni u njegovoj crkvi. Profesor biologije na Pacific Union Collegeu, Harold W. Clark, imao je drugačije gledište o geološkim slojevima i fosilima koje su sadržavali. Clark je radio na terenu više od Pricea pa je zaključio da su slojevi i njihovi fosili nađeni u redosljedju u kojem su geolozi evolucionisti to tvrdili. Ovaj je zaključak zahtijevao alternativnu teoriju njihova taloženja, teoriju koja bi se slagala s fosilnim naslagama. Clark je došao na ideju o "ekološkoj zoniranosti", da su fosili bili pokapani onim redom kojim su u prirodi osvajali svoja ekološka područja. Zbog toga su stanovnici dna bili pokopani prvi, a za njima ribe. Kao stanovnici močvara, vodozemci su pokopani iznad riba, a posljednji su pokopani sisavci koji žive na višem kopnu. Premda ovaj model ne odgovara na sva pitanja o taloženju fosila, mnogi su ga kreacionisti prihvatili kao zasad najbolje dostupno objašnjenje. (Vidi Clark 1946., 1977.)

V. Adventističko razumijevanje stvaranja

Adventisti sedmoga dana drže da je izvještaj o stvaranju u Postanku 1 i 2 doslovan i povijestan, kako se to uglavnom vjerovalo do osamnaestog stoljeća. U Postanku su zapisana silna Božja djela stvaranja; no u ovome se zapisu izvješćuje samo o početku Njegovog djela u prilog stanovnika ovog planeta i taj se izvještaj nastavlja u Bibliji. Zato je izvještaj o stvaranju na početku Biblije samo uvod u povijest plana spasenja.

Elementi koje sadrži izvještaj o stvaranju u Postanku za adventiste nisu simbolički ni duhovni. Bog je vidio da je materija koju je stvorio i koristio tijekom tjedna stvaranja dobra, čak vrlo dobra. Biblijsko je gledište da je duhovno koje je sadržano u materiji dobro, da je materija isto tako dobra, i da to dvoje nije izolirano ili međusobno odvojeno. To je potpuno suprotno gledištu grčke filozofije, koja je materiju smatrala lošom, a duhovno, ili idealno, dobrim.

Među činjenicama ovog izvještaja koji smatramo doslovnim, spominje se i vrijeme. S obzirom na izricanje vremena, očito je i neprijeporno da je pisac teksta govorio o doslovnim danima od dvadeset četiri sata, koji se sastoje od dana i noći. Ovo je snažan temelj za sedmi dan na kraju tjedna stvaranja. To je bio dan Božjeg počinka u kojem se osvrnuo na sve dobro što je stvorio, pa i ljudska bića koja su bila vrhunac Njegove stvaralačke aktivnosti. Iz valjanih razloga Bog je odvojio ovaj dan, blagoslovio ga i posvetio za uporabu ljudskim bićima.

Priroda još uvijek otkriva veličanstvenost i ljepotu, premda je oštećena posljedicama grijeha. Neki mlađi tekstovi u Starome zavjetu slave Boga za Njegovo čudesno stvaranje, a proslavljanje Boga kao Stvoritelja nastavljeno je sve do posljednje knjige Novoga zavjeta.

Ovaj tjedan stvaranja zbilo se samo prije nekoliko tisuća godina, u novije vrijeme, a ne prije mnogo milijuna godina. Možda je prije naš planet bio u stanju mirovanja, ali život na njemu nije stvoren prije tjedna stvaranja opisanog u Postanku 1. Priroda na općenit način otkriva Boga. Ovo znamo iz različitih starozavjetnih i novozavjetnih tekstova. Božja mudrost i sila vidljivi su u makrokozmu i mikrokozmu fizičkog svijeta.

Bog još uvijek vlada onim što je stvorio. Prema Starome zavjetu Bog je uporabio svoju moć kad je izlijevao sudove na narode oko Izraela, kao i na sam Izrael kad se odvratio od Njega i Nje-

govog Saveza i činio zlo. U ove posljednje dane Bog će ponovno na isti način uporabiti ove sile. U posljednjih sedam zala (Otk 16) Bog će ponovno pokazati da je Stvoritelj i Sudac.

Ali prije tog vremena treba objaviti posebnu vijest. To je vijest o Bogu kao Stvoritelju. U vrijeme kad Ga ljudi kao nikad prije odbijaju priznati Stvoriteljem, mi trebamo objaviti vijest koja još jednom ukazuje na Stvoritelja. Nju nalazimo u prvom dijelu anđeoskih vijesti u Otkrivenju 14,6,7; ovo je posebna vijest koju Crkva adventista sedmoga dana smatra obvezom da je objavi. U privlačenju pozornosti svijeta na Stvoritelja mi pozivamo na i štovanje Boga, što se najbolje može učiniti u dan koji je Stvoritelj odredio kao uspomenu na svoje stvaranje, u subotu.

Božja moć ponovno će se očitovati na kraju kad Bog bude stvarao nova nebesa i novu zemlju. Još jednom će Zemlja izići iz ruku svojeg Stvoritelja, ali očišćena od grijeha. Obnovljena u svojoj edenskoj ljepoti, Zemlja će postati dom spašenih i svjedočanstvo svemiru da je Bog ljubav i da je zahvaljujući svojoj ljubavi sve obnovio za svoj narod. Tako će na kraju velike borbe u cijelosti biti otkrivena Božja stvaralačka i otkupiteljska sila.

S obzirom na dostupne biblijske podatke o stvaranju, Crkva adventista sedmoga dana iznijela je i prihvatila sljedeću službenu izjavu o svojem stajalištu o stvaranju:

“Bog je Stvoritelj svega i On je u Pismu objavio autentični izvještaj o svojoj stvaralačkoj djelatnosti. Za šest dana Gospodin je stvorio ‘nebo i zemlju’ i sve što živi na Zemlji, i počinio sedmoga dana u tom prvom tjednu. Tako je uspostavio subotu kao trajni spomenik na djelo stvaranja koje je završio. Prvi muškarac i prva žena bili su načinjeni po Božjoj slici kao vrhunac djela stvaranja, dobili su vlast nad svijetom i odgovornost da se brinu o njemu. Kad je svijet bio dovršen, sve je bilo ‘veoma dobro’ i objavljivalo je slavu Božju. (Post 1,2; Izl 20,8-11; Ps 19,2-7; 33, 6,9; 104; Heb 11,3)” (SDA *Yearbook*, 1981., 5.)

VI. Literatura

- Brueggemann, Walter. *Genesis*. Interpretation, vol. 1. Atlanta, John Knox, 1982.
- Cassuto, Umberto. *A Commentary on the Book of Genesis*. Part 1, *From Adam to Noah*. Jerusalem, Magnes, 1989.
- Clark, Harold W. *The New Deluvialism*. Angwin, Calif., Science Publications, 1946.
- Clark, Harold W. *The Battle Over Genesis*. Washington, D.C., Review and Herald, 1977.
- Coffin, Harold G. *Origin by Design*. Washington, D.C., Review and Herald, 1983.
- “Evidences of a Worldwide Flood.” U *The Seventh-day Adventist Bible Commentary*, sv. 1, str. 64-98. Washington, D.C., Review and Herald, 1953.
- Finegan, Jack. *Handbook of Biblical Chronology*. Princeton, Princeton University Press, 1964.
- Gunke, Herman. *The Legend of Genesis*. New York, Schocken, 1964.
- Hasel, Gerhard F. “The Significance of the Chronology in Genesis 1 in Relation to Ancient Near Eastern Parallels.” *Andrews University Seminary Studies* 10 (1972.), str. 1-20.
- Hasel, Gerhard F. “The Sabbath and the Pentateuch.” U *The Sabbath in the Scripture and History*. Urednik A. K. Strand. Washington, D.C., Review and Herald, 1982. Str. 21-43.
- Hasel, Gerhard F. “The ‘Days’ of Creation in Genesis 1: Literal ‘Days’ or ‘Figurative ‘Periods/ Epochs’ of Time?” *Origins* 21 (1994.), str 5-38. Jacobsen, Thorkild. “The Eridu Genesis.” *Journal of Biblical Literature* 100 (1981.), str. 513-529.
- Johnson, Phillip E. *Darwin on Trial*. 2 izdanje. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1993.

- Lavallee, Louis. "Augustine on the Creation Days." *Journal of Evangelical Theological Society* 32 (1989.), str. 457-464.
- Lewis, Jack P. "The Days of Creation: An Historical Survey of Interpretation." *Journal of Evangelical Theological Society* 32 (1989.), str. 433-455.
- Maxwell, C. Mervyn. *God Cares*. Sv. 2. *Revelation*. Boise, Idaho, Pacific Press, 1985.
- "Science and Literal Creation." U *The Seventh-day Adventist Bible Commentary*. Washington, D. C., Review and Herald, 1953. Sv. 1, 1976., str. 46-63.
- Shea, William H. "Literary Structural Parallels Between Genesis 1 and 2." *Origins* 16 (1989.), str. 49-68.
- Shea, William H. "A Comparison of Narrative Elements in Ancient Mesopotamian Creation-Flood Stories With Genesis 1-9." *Origins* 11 (1984.), str. 9-29.
- Shea, William H. The Unity of Creation Account. *Origins* 5 (1978.), str. 9-38.
- Speiser, E. A. *Genesis*. 3. izdanje. Anchor Bible, sv. 1. Garden City, N.Y., Doubleday, 1981.
- Webster, Clyde L, mladi. *The Earth: Origins and Early History*. Office of Education, North American Division od the General Conference of Seventh-day Adventists, Silver Springs, Md., 1989.
- Wenham, Gordon J. *Genesis 1-15*. Word Bible Commentary, sv. 1. Waco, Texas, Word, 1987.
- Westermann, Claus. *Genesis 1-11*. Minneapolis, Augsburg, 1984.

SUMMARY

Creation

Creation is the basic event with which the history of the world and humanity begins. It is also basic to the history of the salvation of the human race since it was shortly after Creation that human beings fell into sin. The account of the Fall is given in Genesis 3. The basic account of the Creation precedes that narrative in Genesis 1 and 2. Quite naturally, therefore, the Bible begins with the account of Creation. In other passages of the OT, however, there are other major statements about Creation. In any study of this doctrine those texts need to be taken into account.

In addition to the OT, the NT likewise teaches the doctrine of Creation. Several points are emphasized here. The first is that Jesus Christ was active in Creation. The second is that He is Lord over His creation. Finally, there is the matter of the new creation. In NT statements on the subject, such as in Revelation, the new creation is related to the old. It is like it, but differs from it in certain respects. It will be more advanced and refined than the original creation. From this general perspective the texts themselves may now be considered.

Key words: *Creation; Heaven; Earth; Genesis*

Izvornik: William H. Shea. „Creation.“ U *Handbook of Seventh-day Adventist Theology*. Urednik, Raoul Dederen. Hagerstown, MD.: Review and Herald, 2000. Str. 418-456.

Prijevod: *Milan Šušljic*